

KUNSTIS OG SKØJTEKULTUR

Claus Bøje, Idrætsforsk.

KUNSTIS OG SKØJTEKULTUR

© Lokale- og anlægsfonden

Grafisk tilrettelægning: Tegnestuen Trojka

Forsidefoto: Stig Nørhald

Fotos: Stig Nørhald side 24 og 26, René Kural side 43,

Tomas Bertelsen/Billedhuset side 28, Søren Svendsen/

Billedhuset side 6, Lars Bahl/2. maj side 27 og 33,

Erkki Laine/2. maj side 38 og 39, Lars Gejl/Biofoto

side 35 og 41, Ole Akhøj/Biofoto side 30

Tekniske illustrationer og 3D-grafik: Carl Bro as,

side 36, 43, 45-62

Repro: F.Hendriksens Eftf.

Tryk: P.J.Schmidt

Maj 1998

ISBN 87-986579-2-5

Andre publikationer i skriftrækken:

1. "Fra sportsbassin til superbassin" 1997

2. "Nyt liv i gamle idrætshaller" 1998

KUNSTIS OG SKØJTEKULTUR

Claus Bøje

Indhold

Forord 7

MØDET MED ISEN 9

KULTURHISTORISKE TRÆK 17

Skøjteløbet 17

Kunstisbanen 21

DEN DOMINERENDE SKØJTEHAL 25

NYE IDRÆTSMULIGHEDER 31

Fremtidens idrætsplanlægning 31

Skøjtebanen som udfordring 32

FORSKELLIGE SKØJTEBANER 37

Skøjtehallen 37

Multihallen 40

Friluftsbanen 40

Rundbanen 45

Bandybanen 47

Sammenligning af forskellige banetyper 48

Tekniske bilag:

BANEOPBYGNING 53

Stationære skøjtebaner 53

Mobile skøjtebaner 55

Mobile skøjtebaners opbygning 56

Anlægsomkostninger for en mobil skøjtebane 57

Driftsudgifter for en mobil skøjtebane 57

MILJØFORHOLD 61

Kilder 63

Forord

Hvor de to første udgivelser i Lokale- og anlægssfondens skriferække har beskæftiget sig med udviklingsmulighederne for to så fundamentale anlæg for den danske idrætskultur som svømmehallen og idrætshallen, begiver fonden sig med dette bind ind i overvejelser om en facilitetstype – skøjtebanen – som ikke har, men måske på mange måder burde have den samme centrale placering.

Skøjtebanen er en del af den danske idrætskultur. De fleste har erfaringer med skøjteløb fra vintre, hvor kulden var tilstrækkelig hård til at skabe mulighederne, og de fortæller om deres barndoms skøjteoplevelser med en særlig glød i øjnene og en varme i stemmen, som skyldes minderne om kropslige udfordringer, leg, lokalt fællesskab og oplevelse af naturen. Når frosten dækkede den lokale sø med is, skabtes et mødested af uforlignelig tiltrækningskraft midt i lokalsamfundet.

Trods isens tilbud om alle mulige former for leg, boldspil, artisteri, dans, samvær, hurtigløb og motion er det i løbet af de sidste 40 år kun blevet til 16 kunstfrosne skøjtebaner i Danmark. Mens der blev bygget næsten 300 svømmehaller og mere end 1200 idrætshaller, blev skøjtebanen 'glemt'. Havde forklaringen været, at den danske natur gav så rige muligheder for skøjteløb på de mange søer vinter efter vinter, ville den manglende interesse for kunstis være forståelig, men sådan forholder det sig jo ikke.

Måske viser de eksisterende skøjtebaner, at der har været tænkt lidt for snævert i forhold til isens udfoldelsesmuligheder. Det er i hvert fald, hvad denne bog søger at rejse en diskussion om.

Skøjtebanerne er fremragende og også kostbare faciliteter for først og fremmest ishockey og for kunstskejteløb. Men for den almindelige skøjteudfoldelse repræsenterer de begrænsede muligheder. Der er behov for at diskutere andre løsninger, hvad enten de tager udgangspunkt i åbne baner af forskellig udformning eller i særlige specialanlæg med store kapacitetsmuligheder som f.eks. rundbanerne. Og frem for alt kan der være grund til at inddrage skøjtebanerne i overvejelser om byfornyelse og idrættens vilkår i storbyen. Det spændende ved skøjtebanen som idrætsfacilitet er, at den i princippet kan anlægges hvor som helst, der er en plads eller en park – uden at lægge nævneværdigt beslag på det allerede fuldt optagne byrum. Og den nye mobile skøjtebaneteknik gør, at 'sporene' kan fjernes i sommerhalvåret.

Den åbne skøjtebane repræsenterer en mulighed for at bringe legen og idrætten tilbage til den centrale del af byen på et tidspunkt, hvor byen fremstår allermindst indbydende: I vinterhalvåret.

Inge Nesgård

Formand for Lokale- og anlægssonden

"Skøjteløbere i Ostfriesland" 1868.

MØDET MED ISEN

I Dag – denne skønne Januardag, kan vi igen løbe paa Skøjter! Skøjteløberforeningens store Bane paa Stadsgraven har faaet et godt Døgns Tø, saa kom i Nat stærk Frost. Og Isen laa blank paany.

Ved Middagstid blev det Rimtaage, og nu ligger Banen straalende for os – ak, hvor uforglemmelig skøn, et Eventyr i hvidt, hyllet i let graa Taage.

Om Morgenens havde jeg med Baneinspektøren, den udmærkede “Skøjtekonge” Arkitekt Th. Groth, været oppe at hente Mandskabet i Logihuset “Holger Danske” i Farvergade.

Der sad i den skumle Skænkestue ved Snaps og Øl en Flok dagdrivende Sjovere, men det var sløjt med Pengene. Drikningen var gaaet i staa, og da vi saa bød dem en lille Dagløn for nogle Timers Isarbejde, slog 10-12 Mand straks til.

Jamen vi skal da ogsaa have en Snaps og Øl inden vi skal til det?

Og det fik de. Saa vandrede vi med hele Flokken over og satte dem i Arbejde med at glatte Isen, høvle Ujævnhederne bort, hælde varmt Vand i Revnerne o.s.v.

Inspektør Christensen, den lille, tykke og firkantede, rare Mand tog Kommandoen, han fik sine Skøjter paa og overvaagede godt nok, at ingen drev. Han var baade her og der, passede Skrabningen og lod Musikpavillonen, der løb paa Kælke, trække ud midt paa Banen. Ja, i Dag skulde vi have Musik.

Nu kunde der snart lukkes op – de tidligste begyndte saa smaat at komme, “Overspændemester” Lind – Brolæggerdrengen, der nu dirigerer Paaspændingen paa Peblingsøen – er i sin graa Uniform og mønstrer Spændedrengene. Portneren Christiansen, kendt som Fanebærer for mange af Højres Tog, en sorthaaret, køn, velvoksen Mand, har taget sin Post ved Indgangen ved Siden af det lille, tarvelige Kontor, hvor Kontormanden – senere Overretssagfører Thorvald Henriksen – har placeret sig med Sivsko, Petroleumsovn og Halm paa Gulvet.

Han er beredt til at tage imod Indmeldelser. Af dem kommer der jo saa smuk en Dag altid mange. I Dag er det saa tillokkende som sjældent.

Banen kridhvid, kridhvide Træer, Solen anes bag Taagen, der trækker mere og mere tynd – og saa Musik skal vi have. Hele Byen aander godt Vejr og Glæde.

Nu begynder Publikum at komme og faa sine Jern i Garderoben af ingen ringere end Thor Jensen, den senere saa famøse Vært inde i Tivoli. Han var døbt Ar-

thur Jensen, havde været Kadrejer og Lystfisker og Gud ved hvad. Han kunde egentlig alt muligt – også senere hen ved en Stige opad Tivoliplankeværket ved “Kildepavillonen” samlede han sit Natte-Publikum til Tivolibetjentenes uskrømte Forbavselse.

Thi hver Gang de kom forbi, var der flere, end Portvagten havde set gaa ind. Naa, der kommer mellem de første den gamle, skikkelige Konditor Boldt fra Kronprinsessegade, i sin Tid Byens bedste Leverandør af Kager og Is, og den lille, sirlige Urtekræmmer Nielsen fra Halmtorvet, begge løber de med lange Frakker og høje Silkehatte, de havde været flinke Løbere, nu kommer de for Motionens skyld og for at konversere Damerne.

Men nu har vi en Mand, der kan løbe, og det ganske dejligt, let og elegant, Overretssagfører Ole Jensen fra Tordenskjoldsgade, og der er en til af samme Art, den fikse, spinkle Løjtnant Hamburger.

Det var altid en Fornøjelse at se en af dem i svævende Herresving hen over Banen. Saa kom den martialske Kaptajn Schönberg – Svømmetornysterets opfinder – med Døtre, der løb nydeligt. Han var en Tid Formand.

I fast Strøm – saa Spændedrengene ikke kunde følge med – hentede nu Folk deres Skøjter, der blev travlt og fuldt overalt, Liv og Bevægelse.

Saa kom Musikken, 8-10 Mand, Dirigenten er den kendte Kragelund – den rigtige med “Den er af Kragelund”, hvor forresten kun denne Strofe var af ham, Resten en fransk Melodi – og de spillede trods Frosten saa raskt, at det kunde høres vidt omkring til Glæde for Folk, der samledes i tætte Skarer paa Volden – Kirsebærgangen var jo aflaset.

Og det var et skønt og livfuldt Skue, Voldens høje og pudrede Træer gav Lune og Læ. Den med en monumental Rødstensport aflaaede “bedækte Vej” – som hver Eftermiddag blev efterset af en Patrulje – lukkede Folk ude fra gamle Gianelles Ishus til Ryssensteens Badeanstalt.

Saa dækkede Tivolis høje Træer og Industriforeningen Resten. Den lune Bane lod altid en stille Plet ..., f. eks. mellem Øen Capri og Tivoliøen, og her øvede mange sig og blev flinke Løbere.

Bygningerne var der, nogle gammeldags og tarvelige som Kontoret, Smedens Hus og det gamle Konditori, men de nye var fikse og nydelige, baade det store Konditori og den lille, kønne Damepavillon inde under Voldens høje Træer.

Den var med sine fikse Møbler helt charmerende – vistnok en Gave fra Formanden, Grosserer Hans Puggaard.

Der blev drevet mange Slags Løjer – Sport var det ikke altsammen. Vi fik, naar Banen om Eftermiddagen tømtes, fat i et langt Tø, en hel Række løb med hverandre fast i Haanden, og yderst løb en med den frie Ende af Tøvet. Saa bremmede Kæden, og nu svingede Manden ud over den hele Bane i sindssvag Fart. Vedkommende faldt tit og slog sig slemt; engang var der en, der flækkede Panden og laa besvimet, men det gjorde saamænd ingenting.

Og vi dansede Amagerdans og hvad det nu hed, almindeligvis to Herrer sammen, men ogsaa af og til med Dame.

Store Kvadriller var ret almindelige, de tog sig pragtfuldt ud. Hvor løb Fru Johanne Louise Heibergs tre Døtre yndigt, behændigt, kunstfuldt og ladylike, ypperligt i Kvadrillerne.

Mere og mere fyldtes Banen, der kom Sværm paa Sværm. Her har vi Smedemester Laurentius Saul med sine sølverne Skøjter. Han løber, skønt han er temmelig lille og tyk, nydeligt, men paa en affekteret Maade. "Den Lyriske" kaldte vi ham derfor.

En Gæst fra Frederiksberg Skøjtøløberforening, Ingeniør Freddy Edwards – en ypperlig Skøjtøløber – og nuværende Landstingsmand C. V. Bunch og hans Brødre.

Den engelske Ingeniør Rowan ses nu paa Bakken, den bekendte, udmærkede sejler! Han er længe om at faa sine gammeldags Træskøjter paa.

Men har han dem paa, saa skal de bare se. Han tager sig tit af de unge og lærer dem i Krogene ved Tivolisøen.

Af unge Drengene, maa man vel sige, har vi flinke Fyre, f. eks. Harald Fritsche, Anton og Niels Petersen, Overretsprokurator P. A. Petersens Sønner, Ulf Hansen og Frode Hass.

De arbejder flittigt og leger samtidig – naa, det gør jo Drengene.

Jam venit res ad triarios – der kommer en Mester. Telegrafist William Schmidt,

*Skøjtøløbere i Regent's Park, London,
af B. Read, 1838-39.*

*"Friesisk skøjteløb"
1850.*

ham, om hvem der blev sagt, at han ingen Ben havde, men Guttapercha – den utrolig smidige Løber, der kunde alle de vanskeligste og mest indviklede Kunster, og udførte dem, uden at man saa Anstrengelse.

Arkitekt Groth, ja vist, han var "Skøjtekongen", og hans store skikkelse, hans Plastik og hans Kraft gjorde ham dertil – men Schmidt kunde mere og interesserede Tilskuerne mere.

Til Slut, nu da Musikken allerede er begyndt, kommer Hans Puggaard med sin Frue Magna og lille Datter Karen, de samler om sig en muntert passierende, leende og spøgende Kreds, de er Selskabets Centrum – der er Fru Octavius Hansen, født Wulff, med sine Børn og – nu spredes Kredsen over Banen, Taagen er lettet og i straalende Skønhed ligger den pragtfulde Bane.

Men der var en Tid, den var endnu skønnere, – det var en Frostnat med Maaneskin, dog kom der kun en enkelt. Naar vi kom fra Ball!

Nu er al Skønheden begravet under Boulevardens Brolægning og Mursten, nu er der kun et Minde om en glad og ung Tid". (Kjøbenhavns Skøjteløber Forening 1869-1944, s. 30-34).

Andreas Buntzens skildring fra 1881 af aktivitet og stemning på Københavns Skøjteløberforenings store bane på Stadsgraven kan godt give et sug af længsel i enhver, der har prøvet at stå på skøjter på den lokale sø, når frosten har dækket den med et sikkert lag is. For selv om skildringen fortæller om en særlig bane i København, hvor det bedre borgerskab udfoldede sig, rummer den alle de elementer, som gør is og skøjter til en så fascinerende kombination:

Udfordringen i forsøget på at beherske mødet med den djævelsk glatte overflade.

Lykkes det at leve op til udfordringen, opstår gradvist fornemmelsen af kropslig frihed. Alle bevægelser på skøjterne forekommer at være en forædling af bevægeligheden på landjorden. Acceleration, opbremsninger, vendinger, drejninger, hastighed – alt foregår på et niveau højt hævet over den skøjteløse krops muligheder. Løbet på skøjterne er glidende, kontinuert i modsætning til løb på landjorden, som er hoppende brud på løberetningen – en uafbrudt kamp mod tyngdekraften. Bøjer man i knæene og læner sig frem på et par skøjter, begynder man at glide. Gør man det samme uden skøjter – falder man. Skøjteløb tager udgangspunkt i svingninger i hofterne, hvor almindeligt løb foregår med fastlåste hofter. De rytmiske bevægelser i hofterne og lethed fra skøjternes berøring med isen lægger op til et forløb af ubesværet gentagelse, giver bevægelsen en selvforstærkende kraft; og skøjtestålets glatte møde med isen giver mulighed for en svimlende fart, man selv har skabt. Man føler sig hævet over tyngdekraften og leger med centrifugalkraftens svingende, cirkulende tillokkelser. Man danser!

Men Buntzens skildring rummer også en drøm, som i virkeligheden ofte forbliver uopfyldt i danske vintre. Selv om skøjteoplevelser står klart i erindringer hos de fleste og forbindes med barndommens og ungdommens typiske vinteroplevelser, så er sandheden, at de næppe kan tilskrives det normale danske vintervejr. I Københavns Skøjteløber Forenings historie fra 1869-1944 var 11 ud af 69 registrerede vintre fuldstændig uden muligheder for at løbe på skøjter, mens andre 11 vintre kun havde mellem én og ti løbedage. På den anden side var der i 16 vintre åben bane i mere end 50 dage, og rekorden blev sat i 1893 med fire måneder. De kolde vintre 1940-42 gav henholdsvis 72, 61 og 84 dage med skøjteløb.

Af mangel på tilsvarende registreringer efter 1944, kan oplysninger fra Danmarks Meteorologiske Institut inddrages for at få en fornemmelse af vintrenes hårdhed de seneste årtier. Tabel 1 (næste side) viser variationen i sammenhængende perioder med frostvejr i årene 1980-97. Tallene er udarbejdet på grundlag af døgn gennemsnit, der er det mest rimelige til belysning af fordelingen af sammenhængende dage med frost, hvori der godt må forekomme perioder med tøvejr.

Tallene skal læses på den måde, at der f.eks. har været 70 hændelser med en frostperiode af kun een dags varighed – dvs. med tøvejr både den foregående og den efterfølgende dag – og at der har været fire hændelser med en sammen-

Antal sammenhængende dage med frost ($\leq 0^{\circ}\text{C}$)	Antal hændelser
1	70
2	27
3	20
4	20
5	8
6	8
7	2
8	0
9	2
10	4
11	1
12	0
13	1
14	2
15	1
16	0
17	0
18	0
19	0
20	0
21	0
22	3
23	2
24	1
25	2
26	0
27	0
28	0
29	0
30	0
31	1
32	2

Tabel 1

Kilde: Danmarks Meteorologiske Institut

hængende frostperiode af ti dages varighed. Tabellen illustrerer, hvor få perioder af mere end en uges varighed, der har været i tidsrummet – kun 22, selv om kriteriet er valgt så ‘mildt’ som 0 grader eller derunder.

Tabel 2 på næste side viser antallet af døgn med frostvejrs på årsbasis for perioden 1980-97. Også denne form for opgørelse illustrerer den betydelige variation i forløbet – fra blot ni døgn i 1990 til 85 døgn i 1996.

Ingen af tabellerne er dog i stand til at angive omfanget af mulighederne for at løbe på skøjter på naturis. På et forholdsvis lavtbundet vandområde vil der normalt kunne løbes på skøjter efter en uge med to-fem graders frost, men for lidt større søer må forhold som vanddybde og strømforhold tages i betragtning, før man vover sig ud. Generelt vil hastigheden af isdannelsen afhænge af vandtemperaturen, før frosten sætter ind, af vindhastigheden og af omfanget af strålingstab, som bestemmes af, om det er klart vejr eller skydække.

Baggrunden for variationen i mulighederne for at komme til at løbe på skøjter er Danmarks beliggenhed omtrent midt i det nordlige tempererede bælte på grænsen mellem et verdenshav og et udstrakt fastland. Det giver et tempereret kystklima, og den fremherskende vestenvind driver lav- og højtryksfronter ind over landet i østlig retning. Vintrene bliver derfor som regel milde og ustadige og somrene kølige og svigefulde. Undtagelser forekommer. Det hender, at østenvinden bliver den fremherskende og vinteren dermed streng.

Perioden 1980-97 vil i manges erindring nok været præget af milde vintre, og det er næppe en overdrivelse at påstå, at en generation af børn er vokset op uden egentlige erfaringer med skøjteløb om vinteren.

Men så pludselig opstår muligheden:

Frosten bider sig fast, sådan som den gjorde det fra før jul i 1996 til et godt stykke ind i 1997, og tilmed som barfrost, hvilket gav helt exceptionelle løbemuligheder. Ingen hindringer for skøjteløbet i form af sne og ingen hindringer i form af periodevis tø og sneslud, som – når frosten sætter ind igen – kan være fuldstændig ødelæggende for muligheden for at løbe på skøjter, fordi der dannes en makronagtig, porøs overflade.

Da oplever man, at lørdage og søndage, hvor vejret er smukt og frosten moderat, er alle af hus. Søen, der før skilte lokalsamfundet ad, er nu pludselig en slags fælles torv fyldt med mennesker, som har fundet skøjterne frem og nu kaster sig rundt i herresving og damesving, vaklende løb og stilsikker beherskelse, kædetagfat og kongeløber, ishockey og bandy. Uanset niveau er glæden ved skøjternes glid umiskendelig. At se sit lokalsamfund på søen en frostklar søndag eftermiddag er som at opleve det for første gang. Entusiasmen, latteren, imødekommenheden, spontaniteten, den fælles oplevelse – ingen kan forstille sig på et par skøjter, og det giver gemytlighed og kontakt.

I København blev Peblingsøen denne vinter en lege-, idræts- og mødeplads af næsten overrumplende dimensioner. Titusinder af københavnere demonstrerede på søens is den tiltrækning, som dette forunderlige element udgør.

Hvis man kan tale om kollektive erfaringer, så deler en stor part af den københavnske befolkning efter vinteren 1996-97 et fata morgana af pludselig og næsten uvirkelig udfoldelse midt i storbyens kropsfjendske stenørken. Et drømmesyn af sprudlende udendørs aktivitet i kontrast til vinterens kulde og mørke.

1996 var samtidig året, hvor København var udnævnt til europæisk kulturby. I kommunens planer for årets festligholdelse og udbud af kulturelle tilbud indgik et projekt, hvor Israels Plads – beliggende i hjertet af hovedstaden – skulle forsynes med en kunstfrossen udendørs skøjtebane. På trods af et samlet udgiftsniveau for kulturbyåret på næsten 1,1 mia.kr. og på trods af tilsagn om særlige tilskud (Københavns Kommune havde afsat 1 mio.kr. og Lokale- og anlægsskuffonden havde givet tilsagn om et tilsvarende beløb) til netop dette formål, som – om noget – kunne have markeret *kulturpolitik*ens vilje til at skabe et nybrud i den folkelige kropsudfoldelse, blev planerne aldrig realiseret. De henlagdes på grund af kommunalpolitiske uoverensstemmelser, idet politikerne – da det kom til stykket – ikke kunne blive enige om, hvor banen skulle ligge.

Årstal	Antal frostdøgn
1980	73
1981	59
1982	42
1983	35
1984	32
1985	75
1986	63
1987	68
1988	25
1989	14
1990	9
1991	32
1992	21
1993	31
1994	31
1995	42
1996	85
1997	41

Tabel 2

Kilde: Danmarks Meteorologiske Institut

"Skøjtebanen på Königssee" 1889.

KULTURHISTORISKE TRÆK

SKØJTELØBET

Skøjteløb er ikke en ny foreteelse. Man brugte skøjter både som nytteredskab og som fornøjelse i det 16. århundrede. Billeder af Bruegel dokumenterer dette for Nederlandene og beretninger af Olaus Magnus for Skandinavien. I Holland har man endog en skøjteløbets helgen – Sct. Lydwina. Hun kom alvorligt til skade under en skøjteudflugt i 1395 og var resten af sit liv, der prægedes af syner og undere, lidelsesfuldt lænket til sygesengen. Hun døde i 1433 og blev kanoniseret i 1890.

Men løb på 'skøjter' har i realiteten – ifølge fund og beretninger – været praktiseret allerede i vikingetiden og formentlig helt tilbage i stenalderen. I Heimskringla praler kong Øystein Magnusson med sin hurtighed på skøjter over for sin bror, Sigurd Jorsalafar, som han beskyldte for at være "som en ko på isen" (Wahlqvist, s. 133), og en forfatter fra 1100-tallet beretter om Londons borgere, at de løb på skøjter ved Moorfield syd for byen.

Skøjterne har været forarbejdet af skinneben af rensdyr, hest, okse eller får og derfor ikke kunnet skære tilstrækkeligt i isen til afsæt eller figurløb, så løb foregik ved at stage sig frem ved hjælp af ispigge. Den ældst bevarede skøjte er et ca. 4000 år gammelt tildannet benstykke fundet ved udtørring af en sø i nærheden af Rom. Benskøjter er blevet brugt helt frem til begyndelsen af 1800-tallet – altså længe efter, at stålskøjten kom frem.

Skøjteløb fik et opsving i slutningen af 1700-tallet. Det var endnu ikke – som senere – sportens hurtigløb og kapløb, der prægede skøjtekulturen, men figurløb. Heri var der en sammenhæng med den ældre, adelige eksercitiiekultur, og det var da også ofte adelen, som dansede på skøjter i deres haver og på deres slotsdamme.

Det nye var, at skøjteløb nu også blev en del af den sundheds- og friluftskultur, der anbefalede af oplysningstidens filantropiske filosoffer, som betonedede legemskulturens betydning for menneskers udvikling. I Tyskland gik filantropiske pædagoger som GutsMuths og Vieth i 1780'erne ind for skøjteløb. Klopstock digtede oder til skøjteløbet, Goethe og Herder besang dets skønhed i litteraturen og øvede sig på isen.

Skøjteløbet begyndte for alvor at blive populært i anden halvdel af 1800-tallet. To innovationer fra Amerika bidrog hertil. I 1860'erne kom amerikanske skøjter til Europa. De var helt af jern og kunne skrues på støvlen. Især den såkaldte Halifax-skøjte blev populær. Samtidig demonstrerede den amerikanske isdanser Jackson Haynes, at man ikke kun opnåede energi til svinget ved tilløb eller ved at støde fra, men gennem kroppens svingninger. Jackson Haynes gav i vinteren 1865-66

“en større offentlig Forestilling i Skøjteløbning, mere fuldendt, end man før havde set, og viste, at denne Sport kunne drives til en Rigdom og Elegance i Bevægelsesmaader, som langt overgik Datidens Skøjteløberes dristigste Drømme” (Hansen 1890-93, I s. 679-680)

Nogle år efter Jackson Haynes opvisning dannedes Københavns Skøjteløber Forening – i 1869 – med det formål at udvikle skøjtesporten. Foreningen havde sin bane på Sortedamssøen, senere på voldgraven ved Tivoli og fra 1886 ved Peblingesøen. Ved sin etablering fik foreningen tildelt en bane på et stykke

“Goethe på isen i Frankfurt a.M.”, af L. Pietsch, 1864.

*Skøjteløb i Holland, af Hendrick Averkamp,
17. århundrede.*

af Sortedamssøen, som blev afspærret og forbeholdt medlemmerne. Det vakte harme, og der blev talt om, at 'borgerrettighederne' var blevet krænket. Ud over fascinationen af skøjteløbet som æstetisk udfoldelse havde det tilsyneladende på dette tidspunkt fået tilslutning som del af den borgerlige livsforms interesse for motion og sundhed, idet

“De fleste komme med paa Isen for at faa sig en sund, god Motion og ønske naturligvis at være saa lidt som muligt besværede af deres Klæder. Derfor bør disse sidde bekvemt og ikke være af for stivt stof. Overtøjet lægges gjerne under Løbet, da man i Reglen let løber sig varm foruden det (...)

Vil man blive en dygtig Skøjteløber, må man, som ved al anden Sport, føre et maadeholdent Levnet, hvorved Muskelkraften styrkes, og Maven ikke overlæsses. (...) Sluttelig vil det være rigtigt af fraraade Tobaksrygning paa Isen og under Løbet. Lungerne skulde her fungere saa frit som muligt og bør ikke generes ved Røg” (Hansen 1890-93, I s. 692-93).

De første skøjtekonkurrencer er dokumenteret for Nederlandene 1801 og for England 1823. En tiltagende sportificering fandt sted, og stævner blev afholdt i Hamborg 1849, Norge 1863 og Wien 1869. Men skøjteløbet opfattedes fortsat som en samlet aktivitet bestående af mange forskellige og uopdelte isaktiviteter: Motionsløb, figurløb, hurtigløb, spring, boldlege, fange- og gruppelege.

Sportificeringen førte efterhånden til en specialisering af disse aktiviteter, til adskilte organisationer og til hurtigløbets opblomstring. Udviklingen tog fart i 1890'erne. Fra 1891/93 afholdtes de første europa- og verdensmesterskaber. Danske mesterskaber i hurtigløb for herrer afholdtes i 1908 og baglænsløb ligeledes for herrer i 1913. I kunssløb afholdtes danske mesterskaber for herrer for første gang i 1906 og for damer i 1917. Kunssløb udskilte sig snart i sololøb og parløb (1922), senere kom isdans til.

Blandt boldspillene på is fik bandy og senere ishockey sportslig betydning. Bandy overførtes fra Holland til England omkring 1800, men kom først til Norden omkring 1890, hvor det blev det mest dyrkede vinterspil i Norge, Sverige og Finland. I Danmark, hvor det indførtes i 1895, fik det aldrig større betydning på grund af de milde vintre, men modtagelsen var særdeles positiv:

“Det morsomme Spil samlede en Mængde Tilskuere, saavel paa Isen som paa Land. Det er meningen at dyrke dette Spil paa en fast indhegnet Bane hver dag.”
(Kjøbenhavns Skøjtøløber Forening 1869-1944, s. 53).

Ishockey blev det dominerende boldspil på is.

*Bandyspiller, St. Moritz,
af Willy Sluiter, 1910.*

KUNSTISBANEN

For at videreudvikle kunstsøjteløbet forsøgte man tidligt at skabe kunstfrosne baner. I første halvdel af 1800-tallet kendte man ikke den nødvendige teknologi, men forsøgte at skabe en form for kunstiserstatning. I december 1841 fremvistes det første iserstatningsforsøg i London. Henri Kirk havde udtaget et patent på "a substitute for ice for skating and sliding purposes", som først og fremmest bestod af alun, som blandet med svinefedt opvarmedes i en kobberkedel og umiddelbart derefter hældtes i to centimeter høje forme af en kvadratmeters størrelse. Svinefedtet forhøjede glatheden på den – efter afkølingen – hærdede masse. I 1842 åbnede den første erstatningsisbane, der sammensat af disse forme udgjorde 40 x 90 meter. Malerier af alpine scenarier på væggene skulle skabe en vinterlig atmosfære. Da blandingen imidlertid virkede meget hæmmende for skøjternes glid i sving, og styrt i den opkørte, stærkt lugtende substans også var temmelig ubehageligt, faldt den oprindelig store interesse hurtigt, og banen lukkede allerede i 1844.

Først i 1876 lykkedes det englænderen John Gamgee at skabe forudsætningerne for en holdbar, kunstig isflade produceret af et kølerørssystem indeholdende en glycerin-saltvandsblanding afkølet med ammoniak eller æter. Dette 'John Gamgee Glacium' på ca. 7 x 21 meter var udelukkende et legetøj for de rige. Men på baggrund af erfaringerne herfra skabtes senere samme år i Manchester den første offentligt tilgængelige kunstishal i Europa. I 1892 åbnedes en tilsvarende skøjtehal i Tyskland, men Linde-Eis-Maschinen-Gesellschaft havde allerede i 1881 opført en kunstisbane i forbindelse med en messe i Frankfurt a.M.

Snart byggedes tilsvarende anlæg andre steder i Europa, og det udviklede sig i retning af de 'ispaladser', der blev idégrundlaget for kunstisbanerne. Ispaladser opførtes i Paris (1893), Bruxelles (1896), Lyon (1900), Nice (1906), Glasgow (1907), Berlin (1908, 1910, 1911), Warszawa (1912), Antwerpen (1913), Madrid (1922) og Milano (1923). I Nordamerika åbnede det første i San Francisco (1894). Der blev konstrueret baner, hvor mere end 1000 skøjteløbere kunne løbe samtidig, og gallerier, saloner og restaurationer omkring banen var beregnet til det dobbelte. Den luksuriøse indretning af 'paladserne' lagde op til, at de skulle være centrum for det mere mondæne borgerskab.

Selv om ispaladset, som i 1908 opførtes i Berlin, udgjorde træningsbasis for de kunstsøjteløbere, der skulle til de olympiske lege i London samme år, definerede initiativtagerne ikke projektet i forhold til en støtte eller ophjælpning af kunstsøjteløbet. Idéen var en helt anden, idet formålet med ispaladset var at skabe en ramme eller et

"institut for selskabelige sammenkomster af verdensborgere, som dagen igennem kan føre nogle timers inspirerende samtale, dyrke kropskulturen i dens højeste udformning, hylde en forædlet idræt og udøve en videnskabelig afprøvet kropspøje i behagelige omgivelser og efter metodisk afprøvede former" (Hampe 1996, s. 13).

Kunstskejtesporten var altså ikke det primære, men et blikfang, der kunne tiltrække og inspirere. Et varieret program af 'Eisshows' blev udbudt, og koncerter, biografier, casinoer og bade kunne være en del af adspredelserne.

Men ispaladserne havde væsentlige tekniske og praktiske problemer i form af ringe iskvalitet, dårlige lysforhold, mangelfuld luftcirkulation og tagedannelser på banen. Selv om der blev skruet op for fryseanlægget, kunne det være svært at fastholde en ordentlig hårdhed på isen pga. af varmen fra ispaladsets mange besøgende. Samtidig forudsatte de enorme investeringsomkostninger i de luksuriøse paladser en særdeles givtig indtægtsside, hvis rentabiliteten skulle opretholdes. Det kneb, og ispaladserne måtte i stort tal lukke.

Danmark blev aldrig en del af denne udvikling af kunstispaladser. Men noget af den samme stemning og kraft i sammenkædningen af skøjteløbet med musikken, underholdningen og selskabeligheden, som ispaladserne stod for på den tid, kan fornemmes i mange beskrivelser af skøjteløbet i vintre, hvor muligheden opstod. Når

“Frosten endelig saa kom og lagde sit spejlblanke Parketgulv over Vandet, naar Musikken klang festligt på Banerne, og faklerne om Aftenen kastede deres røde, varme Lys over det myldrende Folkeliv, så gøs Teaterdirektørerne.

De klagede den Gang ligesaa højlydt som nu over al den Konkurrence, der paaførtes dem, og som deres to værste Fjender regnede de: Skøjteløbning og Cirkus” (Muusmann i Clausen og Krogh 1935, s. 136).

Det nærmeste man i Danmark kommer en bygningsmæssig pendant til denne multikulturelle iscenesættelse af skøjteløbet, som ispaladserne var udtryk for, er vel i virkeligheden Søpavillonen ved Peblingesøen i København. Københavns Skøjteløber Forening fik i 1894 opført denne 'paladsagtige' bygning – tegnet af arkitekt Vilhelm Dahlerup – som i sin henvisning til det højere borgerskab, selskabelighed, forlystelse, restauration og café, musik, foreningsliv og kropskultur rummer et udsagn om en tid, hvor skøjteløbet havde fascinationskraft til at være et omdrejningspunkt for det kulturelle liv.

I 1934 fremkom et projekt for en kunstfrossen bane på Søpavillonens grund i København udarbejdet af arkitekt Rohweder og ingeniør Diemar, men projektet fik afslag af kommunen.

Uafhængighed af ispaladsernes forretningsmæssige grundlag opstod først, da det lykkedes den tyske ingeniør Eduard Engelmann at konstruere et rørsystem nedlagt i beton, som kunne anvendes til udendørs skøjtebaner. Den første åbnede i Wien i 1909, og sammenlignende beregninger fra 1927 af 'Berliner Sportpalast' og den nye type baner viste, at omkostningerne pr. kvadratmeter for kunstisen på udendørsbanen var ca. 30 gange lavere.

Dermed kunne foreningslivet og sporten få råd til at rykke ind som de primære brugere.

Ishockey i skøjtehallen.

DEN DOMINERENDE SKØJTEHAL

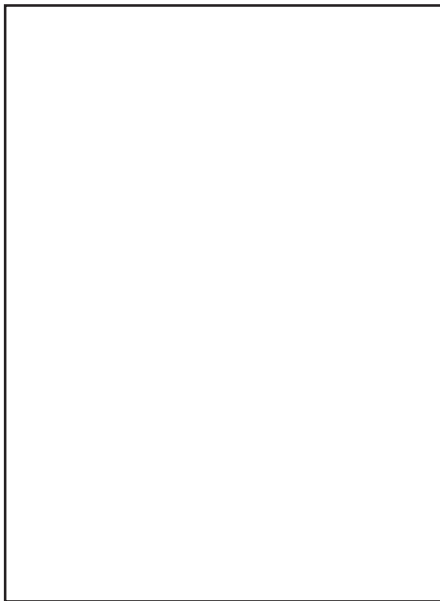
Den første kunstisbane i Danmark måtte vente til 1959, hvor den opførtes i Esbjerg. Banen rummede bestemt ingen henvisninger til århundredskiftets ispaladser. Der var tale om en åben bane på 30 x 60 meter beregnet til ishockey, kunstskejteløb og almindelig offentligt løb – beliggende på inderkredsen af en åben cykelbane.

Siden er der kommet 15 kunstfrosne skøjtebaner til. Otte af dem er beliggende i hovedstadsområdet, og de resterende 7 fordeler sig med yderligere én i Esbjerg og én i henholdsvis Frederikshavn, Herning, Odense, Vojens, Aalborg og Århus. Umiddelbart kunne man derfor antage, at der i det mindste i København og Esbjerg findes gode muligheder for at komme til udfoldelse på skøjterne, sådan som det er beskrevet ovenfor.

Sådan forholder det sig imidlertid ikke.

Samtlige skøjtebaner er i realiteten bygget som specialanlæg, hvis formål først og fremmest er at skabe optimale rammer for en ganske bestemt form for aktivitet – nemlig den udgave af ishockey, som Dansk Ishockey Union og det internationale specialforbund anerkender. Det indebærer, at samtlige 16 baner i princippet er identiske. De måler præcis 30 x 60 meter – Vojens Ishockeyklub har dog dispensation til at afvikle kampe på en bane, der er 26 x 56 meter – og de er forsynet med buede hjørner og et massivt rækværk – en såkaldt bande – af en højde på 1,20 meter rundt om banen. Det indebærer også, at banerne ikke må være åbne, så man kan løbe i det fri og nyde eller trodse vejret, for det internationale ishockeyforbund besluttede i slutningen af 1970'erne, at der kun måtte afvikles turneringskampe på kunstfrosne baner, som var afskærmet fra naturens luner med en haloverbygning. Endelig indebærer det en række særlige omkostningskrav, som er relaterede til ishockeysportens behov for tilskuerfaciliteter, overdækning af banen, omklædningsrum og tekniske anlæg af forskellig art.

Ishockey rummer fascinerende muligheder. Bevægeligheden på skøjterne, hastigheden i udfoldelsen, den begrænsede banes fortætning af spillet, den lille, kompakte pucks gennembrudskraft, reglernes invitation til fysisk kontakt og stavens forlængelse af kroppens muligheder for artistisk beherskelse af pucken

Rødovre Skøjtearena.

skaber et boldspil af høj intensitet og dynamik. Som underholdning giver spillers lynsnare vekslen og kontante fysiske konfrontation en dramatisk iscenesættelse, som – trods spillets begrænsede praktiske udbredelse i den danske befolkning – har givet det større tilskuersøgning som vintersport end håndbold.

De eksisterende 16 skøjtehallen er fremragende rammer om dette ishockeyspil, som de først og fremmest er bygget til. Men deres brug lever ikke op til ret meget af den aktivitet, den lokale, isdækkede sø iøvrigt repræsenterer. Det kommer til udtryk i skøjtehallernes faktiske udnyttelse. Ishockeysporten dominerer totalt de eksisterende haller. Det, der kaldes 'offentligt løb', og som kunne være det, der modsvarer den frie tilgang til den lokale sø, har yderst beskedne vilkår. Skøjtehallerne – ikke mindst i Esbjerg, Hørsholm og Aalborg – tilbyder offentligt løb i en meget begrænset del af den samlede åbningstid. Betragtes alene den mere 'attraktive' haltid – dvs. mulighederne for at komme til at løbe på skøjter efter kl. 15 på hverdage og hele dagen i weekenden – er adgangen for almindeligt publikumsløb i de danske skøjtehallen med få undtagelser næppe meget over en tiendedel af åbningstiden, og hovedvægten for publikumsløb er lagt på søndag aften. Hverdagernes formiddagstimer, som ikke har nogen attraktion for klubberne, udlejes i vid udstrækning til institutioner og skoler.

Ishockeyklubberne – og i nogen grad også kunstskejteklubberne – er altså de 'naturlige' brugere af de eksisterende skøjtehallen. I næsten samtlige haller har ishockeyklubberne over halvdelen af den attraktive haltid, og kunstskejtesporten en pæn del af den resterende tid. Om det skyldes en særlig begejstring hos de lokale politikere for ishockeysporten – og dermed en bevidst kultur- og fritidspolitisk strategi – eller om det skyldes en evne hos klubberne til at organisere en effektiv forhandlingsposition, når haltiderne fordeles, eller måske en gensidigt forstærkende kombination af begge dele, må forblive ubelyst i denne forbindelse. Blot skal det bemærkes, at hvis der i de politiske beslutningstageres hoveder er et billede af den lokale skøjtehal som almindelig legeplads for den lokale befolkning, så svarer dette billede ikke til virkeligheden. Skøjtehallen lægger is til en stærkt specialiseret udnyttelse, som intet har med det aktivitetsmønster at gøre, som opstår, når den lokale sø dækkes af is.

Ikke engang det ishockeyspil, der fylder så stor en del af hallernes kapacitet, kan tages som udtryk for, at den side af skøjtelivet, som har med boldspil at gøre, er tilgodeset i tilstrækkeligt omfang. Set ud fra en kulturpolitisk eller social synsvinkel er der i realiteten tale om en stærkt specialiseret aktivitet. Sammenlignes de skøjteløbere, der i frostperioder med stor entusiasme spiller ishockey på den lokale sø, med de klubspillere, der spiller organiseret ishockey i skøjtehallen, er forskellen påfaldende:

Hvor det på søen er spillerne selv, der udformer reglerne – og praksis viser et utal af kombinationsmuligheder – er det i skøjtehallen det internationale ishockeyforbunds regelsæt, der udgør det lovmæssige grundlag. Hvor der i ishockeyspillet på søen indgår et broget aktivitetsmønster – man spiller, laver

bane, diskuterer og leger – er det i skøjtehallen træneren, der med indiskutable autoritet leder den rationelt tilrettelagte træning. Hvor deltagerne på søen kan variere i alder og køn, og sammensætningen af holdene består af et skønsonst udvalg af lokalsamfundets beboere – spilles der i klubben med seks færdighedskontrollerede og fysisk set ensartede spillere i specialfunktioner på hvert hold. Hvor udgifterne ved at være med på søen beløber sig til et par almindelige skøjter og en stav – skal der i klubben til det årlige kontingent lægges etableringsomkostninger i form af udstyr og beskyttelse for henved 3.500 kroner. Hvor spillerne på søen bevæger sig i den fri natur som en integreret del af det lokale miljø – indfinder spillerne i klubben sig i en ofte afsides beliggende standardhal, hvor dagslys og udkig til omgivelserne er uønskede.

... på søen.

Spørgsmålet om, hvem der har retten til betegnelsen ishockey og dermed accepten til at benytte skøjtehallens kunstfrosne is, kan synes ligegyldigt, når medierne, den kommunale forvaltning og manden på gaden godt ved, hvad det drejer sig om: Rigtig ishockey foregår på et kunstfrossent areal på 30 x 60 meter med en solid træbænde omkring og en lukket hal hen over. Anskaffelsespris: 8-46 mio.kr. – afhængig af, om man ønsker en såkaldt råhal til træning, eller om man ønsker en opvisningshal med tilskuerkapacitet på 3.000.

Det, der spilles på den lokale sø, eksisterer ikke under betegnelsen ishockey i organisationernes eller de kommunale forvaltningers idrætssyn og begrebsverden. Selv om titusinder løber og spiller på søerne, og kun ca. 4.000 er registreret som medlemmer af Dansk Ishockey Union, er det unionens forskrifter, der er de rigtige. Og forskrifterne siger, at kunstfrosne skøjtebaner skal have ganske bestemte mål, afsondres fra naturen og lokalsamfundet og lægge is til højt udviklede specialaktiviteter.

Forskrifterne er så indkodede og betydningsfulde, at ingen kommunalbestyrelse endnu har dristet sig til at lægge fryserør i belægningen på parkeringspladsen eller torvet midt i byen og dermed skabt en udendørs lege- og idrætsplads for alle lokalsamfundets beboere i vinterhalvåret. – Et sted, som kunne binde lokalsamfundet sammen og skabe fascinerende liv i byen – midt i den sure årstid.

Anskaffelsespris: ca. 4 mio.kr.

Man vælger i stedet at overdrage isens fantastiske udfoldelsesmuligheder til skøjteprinsesserne i miniskørter og de virile ung-hanner i rumdragter og af-finder sig med, at drømmebilledet af vinterens liv på den lokale sø bliver til en kedsommelig afglans og karikatur de få timer om ugen, hvor der er adgang til offentligt publikumsløb.

Foreliggende planer om udvidelse af iskapaciteten i forbindelse med de eksisterende skøjtehaller er da også alle konsekvent nok udformet som endnu en 30 x 60 meter skøjtehal. Esbjerg har som den første by realiseret planerne, og ishockeyklubben har i sagens natur sat sig på hovedparten også af den nye banes kapacitet.

Og så er ishockey endda ikke engang den eneste form for organiseret boldspil på is. I Norge og Sverige spilles forskellige former for hockey og bandy i skøjtehallerne – der afholdes tilmed mesterskabsstævner efter rigtige organisationsmønstre – og der er tale om spil, som i kraft af regler, stave og boldtyper er langt mindre voldsomme og skadesfrekvente end ishockey, og derfor billigere i udstyr og appellerende til et bredt udsnit af lokalbefolkningen. Men afvigelser fra ishockey vil næppe have nogen chancer for at blive introduceret i Danmark, hvor ishockey*sporten* har monopol.

Central Park, New York.

NYE IDRÆTSMULIGHEDER

FREMTIDENS IDRÆTSPANLÆGNING

I begyndelsen af 1980'erne rejste der sig flere kritiske røster mod den traditionelle idrætsplanlægning, og kritikken har i allerhøjeste grad adresse til den eksisterende anlægstradition på skøjteområdet.

Den såkaldte Ringstedundersøgelse var det første eksempel. Undersøgelsen påviste, at den uorganiserede idræt udgjorde et stort, men helt upåagtet område for idrætsplanlægningen.

I 1983 udsendte Den Kommunale Højskole et informationshæfte 'Planlægning af fritidsfaciliteter i kommunerne', udarbejdet i samarbejde med Kommunernes Landsforening. Hæftet tematiserede modsætningen mellem idrættens standardiseringskrav og bevægelseskulturens nye åbenhed.

I 1986 offentliggjorde Dansk Byplanlaboratorium i samarbejde med Århus Kommunes fritids- og kulturforvaltning bogen 'Idræt/åben by', og samme år udsendte Planstyrelsen et skrift om 'Idræt – kulturpolitik og planlægning'.

I 1994 sammenfattede 'Idrættens tredje Vej', som var en betænkning om idrætten i kulturpolitikken udarbejdet for Kulturministeriet, kravene til fremtidens idrætsplanlægning i følgende kriterier:

- *decentralisering og nærhed*
- *små enheder og forbindelse mellem bygning og lokalsamfund*
- *selvorganisering og selvforvaltning*
- *åbne og fleksible former*
- *tværgående og blandede aktivitetsmuligheder.*

Muligheder for en lokal, uformel og selvorganiseret idrætsudfoldelse er i stigende grad blevet et krav fra de befolkningsgrupper, som ikke kan fungere i forhold til organisationsstrukturer beroende på bestemte tider, bestemte hold, bestemte deltagere, bestemte aktiviteter, bestemte præstationskrav eller bestemt idéindhold. Faciliteter og aktiviteter bør være mere åbne, mulighederne mere fleksible, rammerne i større udstrækning lagt an på selvforvaltning, indholdet tilrettelagt af dem, der deltager, og sammenhængen med det lokale liv, man ellers indgår i, lettere at organisere. Men den offentlige, fysiske planlæg-

ning har kun i ringe grad lagt vægt på mere uformelle idrætsmuligheder i nærmiljøet.

På europæisk plan har Europarådet og dets dokumentationscenter på området (Clearing House) løbende fulgt de udfordringer, idrætsplanlægningen og -arkitekturen står over for som følge af de store forandringer, der finder sted i idrætsmønstret overalt i Europa. I de fleste lande er der foregået et brud med den traditionelle planlægning – en ændring fra store, 'tunge' og centrale anlægstyper til små, 'lette' og decentrale faciliteter. Karakteristisk for de nye typer af anlæg er tilgængeligheden, det uformelle, det kvalitative, det multifunktionelle, det arkitektoniske og det miljøbevidste.

En Europaråds-konference afholdt i 1992 i Danmark gav eksempler på nye og anderledes udformninger af faciliteter og på genbrug af eksisterende bygninger og anlæg. I konferencens officielle slutdokument fremførtes følgende anbefalinger for den lokale facilitetsplanlægning på idrætsområdet:

- *decentralisering*
- *tilgængelighed*
- *fleksible strukturer*
- *mangfoldig brug*
- *sektoroverskridende koordinering*
- *samarbejde mellem politikere, planlæggere, arkitekter og lokale brugere.*

For den arkitektoniske udformning anbefales:

- *tilpasning til miljøet*
- *mulighed for social aktivitet ud over idrætten*
- *åbne og indbydende former*
- *integration med andre kulturelle aktiviteter*
- *bevidsthed om den arkitektoniske kvalitet.*

Konferencen konkluderede, at en kvalitativ indfaldsvinkel skulle anvendes for at fremme fornyelse og differentiering. Den stramme anvendelse af særlige standarder skulle undgås.

SKØJTEBANEN SOM UDFORDRING

Kunstfrosne skøjtebaner udgør i virkeligheden et usædvanligt spændende eksempel på de konflikter og muligheder, som udviklingen i befolkningens idrætsdeltagelse rummer for overvejelserne i forbindelse med anlægsinvesteringer. På den ene side illustrerer de standardiserede skøjtehaller den traditionelle idrætsplanlægning, som med stor selvfølgelighed bygger faciliteter for den organiserede sports udfoldelse for de relativt få. Den lokale ishockeyklub vil normalt bestå af mellem 400 og 700 medlemmer og kunstskøjteklubben i de fleste tilfælde mellem 100 og 200 medlemmer.

På den anden side indebærer den nye teknologi (se afsnittet om mobile skøjtebaner side 55), at der forholdsvis enkelt kan bygges skøjtefaciliteter, som i deres tilpasning til det lokale miljø opfylder alle de krav, som i stigende grad stilles til den moderne idrætsplanlægning i forbindelse med en målsætning om åbne udfoldelsesmuligheder for alle grupper af lokalsamfundets beboere.

Hvad der imidlertid især gør skøjtebanen interessant i forbindelse med idrætspolitiske planlægningsovervejelser er, at skøjteløb som aktivitet så tydeligt viser sin tiltrækningskraft, når mulighederne opstår. Isen inspirerer som 'element' til en udforskning af bevægelsesmuligheder og -fornemmelser, som på mange måder minder om den fascination, der omgærdes dens flydende form: Vandet. I vand oplever kroppen en frihed i mødet med vægtløsheden, berøringen,

spændingen, forvirringen, modstanden og glidet i de tre dimensioner. Vandet udfordrer til så mange udfoldelsesmuligheder; så meget opstår i legen og kampen med vandet – i udforskningen af dette sære element.

Den samme åbenhed og udfordring kan siges at være isens særlige kvaliteter. Den byder som vandet på udforskningen af særlige bevægelsesmuligheder og på inspirationen til at lege, motionere, eksperimentere, optræne færdigheder, spille bold og møde andre. Isen bliver lynhurtigt et uformelt samlingssted for mange og vidt forskellige interesser, og den appellerer til alle alderskategorier og kulturelle grupperinger. Isen repræsenterer en fascinerende anledning til at gå på opdagelse.

Også på et andet plan er der ligheder. Det danske klima er ikke særlig velegnet til frivillig vandgang. Hvis man ønsker udfoldelsesmuligheder ud over en kort periode i sommermånederne, må man bygge kunstige anlæg. Det samme kan siges om adgangen til is. Men hvor danske kommunalpolitikere i stor udstrækning har investeret i svømmemuligheder – der findes henved 290 svømmehaller i Danmark – har interessen for skøjteløb været særdeles beskedent. Kun de nævnte 16 skøjtehaller er det blevet til, og det kan forekomme besynderligt med de udfoldelsesmuligheder, der ligger i skøjteløbet.

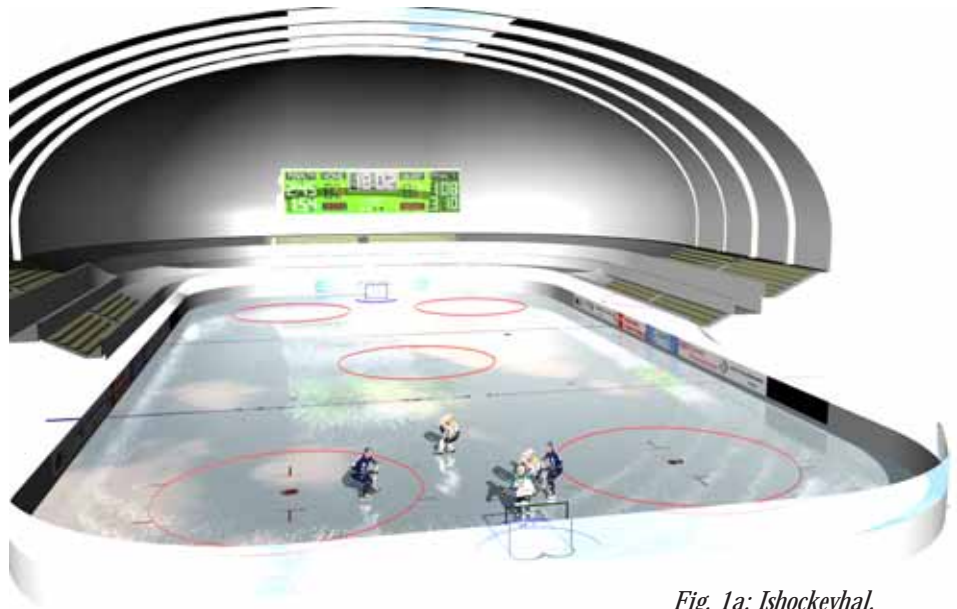

Fig. 1a: Ishockeyhal.

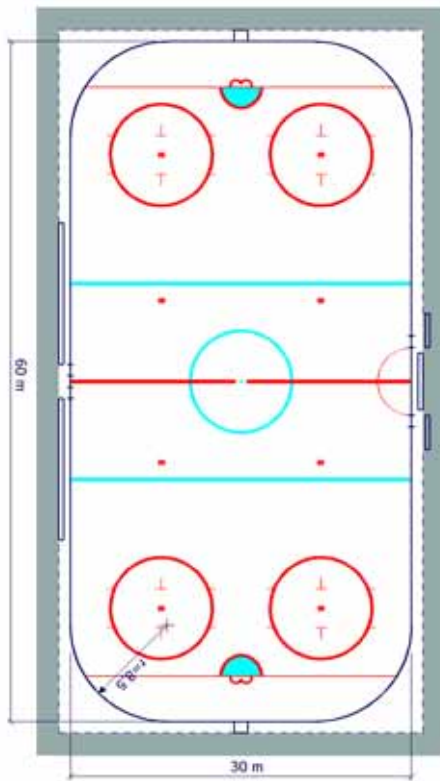

Fig. 1b: Ishockeybane.

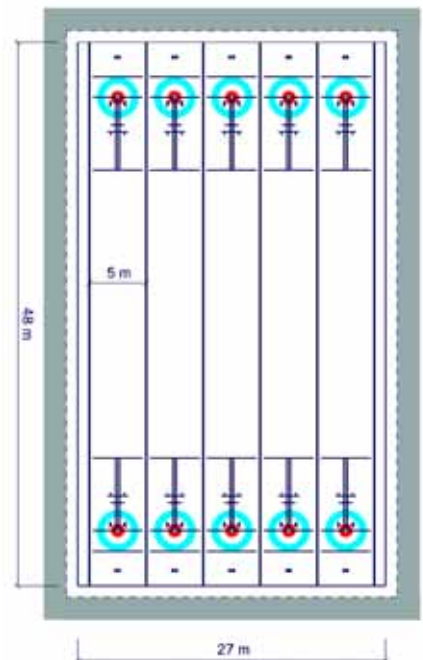

Fig. 1c: Curlingbane.

FORSKELLIGE SKØJTEBANER

For at skabe et overblik over egenskaber og muligheder ved forskellige typer af skøjtebaner vil fire banetyper blive gennemgået i det følgende. Det drejer sig om skøjtehallen, den åbne bane, rundbanen på 400 meter og bandybanen.

SKØJTEHALLEN

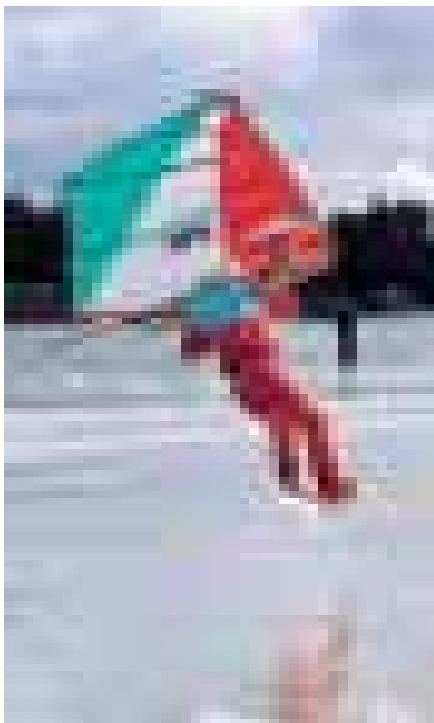
Skøjtehallen opbygget over en 30 x 60 meter ishockeybane er den velkendte facilitet. Den kan som den eneste banetype studeres i praksis i Danmark, der foreligger beskrivelser og beregningsgrundlag vedrørende teknik og økonomi, og der findes sammenligninger af en række tekniske og økonomiske data udarbejdet af Halinspektørforeningen.

Skøjtehallen er fremragende til ishockey og kunstsøjteløb, men som legeplads for det almindelige publikum har den sine begrænsninger, for der skal ikke være ret mange på isen, før man mener, at der er behov for en række særlige færdselsregler. Det gør skøjteløbet lidt kedsommeligt, fordi risikoen for sammenstød stiller krav om en bestemt løberetning, dæmpet udfoldelse og forbud mod de traditionelle skøjtelege som kongeløber og kædetagfat. På flere skøjtebaner kan der ligefrem være et skilt, der angiver den påbudte løberetning.

Om 16 skøjtehallen er en rimelig facilitetsdækning, kan være vanskeligt at tage stilling til, for svaret afhænger af en lang række forudsætninger refererende til tradition, anvendelsesmuligheder og økonomi.

Traditionen er med skøjtebanerne i den forstand, at skøjteløb trods det noget svingende vinterklima godt kan påstås at være en del af den danske 'kulturarv' eller identitet. De historiske vidnesbyrd giver eksempler på skøjteløbets lyksaligheder og udbredelse, de fleste danskere må formodes at have været konfronteret med muligheden for skøjteløb, og mange har rent faktisk også forsøgt sig. På den baggrund kan 16 skøjtebaner næppe karakteriseres som mange, idet de kun i yderst begrænset omfang kan tilbyde befolkningen alment muligheder for at dyrke skøjteløb.

Men også i en mere specifik, organiseret sportslig sammenhæng opfattes antallet for utilstrækkeligt. Der efterlyses mere skøjtehalskapacitet, og i forbin-

delse med flere af de eksisterende skøjtehallen foreligger der planer om etablering af supplerende kunstfrosne baner efter pres ikke mindst fra den organiserede ishockeysport, som – med den prisfastsættelse for klubbernes brug af banerne, der ligger i de kommunale støtteordninger – angiver at kunne bruge væsentlig mere tid.

I Sverige findes der til sammenligning over 250 skøjtehallen plus mere end 100 udendørs 30 x 60 meter baner. Desuden er der henved 60 kunstfrosne bandybaner på størrelse med en fodboldbane, otte rundbaner på 400 meter og 38 særlige haller for curling. Nu kan det naturligvis diskuteres, om en sammenligning med Sverige er rimelig, fordi vintersportstraditionen dér er så stærk. Men sammenlignes med Holland, som trods et lidt mildere klima end det danske også har tradition for skøjteløb, findes der her 21 skøjtehallen med banemål på 30 x 60 meter, 10 rundbaner på 400 meter, hvoraf halvdelen er helt eller delvist overdækkede, og fem såkaldte Tom Menken-baner, dvs. kunstisbaner på 30 x 60 meter omkranset af en 220 meter rundbane.

Anvendeligheden af skøjtehallen er et andet og på mange måder særdeles vanskeligt spørgsmål at tage stilling til.

For det første stiller sporten så fastlåste krav. Den organiserede ishockey kræver som nævnt en specialbane, og den skal være overdækket. Samme bane kan anvendes til kunstskejteløb og curling og desuden til en forholdsvis ny disciplin – shorttrack – som er en form for hurtigløb på asymmetriske, 'venstredrejende' specialskøjter. Men det klassiske hurtigløb på de lange skøjter har ingen chancer for at komme til udfoldelse i en ishockeyhal – dertil er den for lille til, at man kan komme ordentligt rundt i svingene – og bandy i sin oprindelige form stiller krav om et areal på mere end 65 x 105 meter. Som legeplads er der ingen særlige kvaliteter i ishockeybanens specielle mål på 30 x 60 meter. Tværtimod ville en række af de klassiske islege lettere kunne udfolde sig, hvis bredden var væsentlig bredere end de fastlagte 30 meter. Banen kommer let til at virke lidt smal i forhold til sin længde og opfattes vanskeligere i sin aflange form som en helhed.

For det andet modarbejder ishockeysportens krav om, at banerne skal være overdækkede – det samme kræver kunstskejteløberne – i virkeligheden kvaliteten ved skøjteløb som friluftaktivitet. En stor del af attraktionen ved skøjteløb er at være ude i frisk luft, og det væsentligste argument for skøjtehallen er i virkeligheden sportens krav dels om en regularitet i træning, kampe og stævner uafhængig af naturens luner og dels om en imødekommelse af tilskuernes behov for en behagelig rumtemperatur. Regnvejr og skøjteløb er en dårlig kombination også for det offentlige løb, men set i forhold til en gennemsnitlig kapacitetsudnyttelse over sæsonen er det ikke usandsynligt, at den åbne bane vil vise sig mere benyttet end den overdækkede, simpelt hen fordi det opfattes som mere attraktivt at løbe udendørs. Man går ikke indendørs og løber på skøjter, hvis der er nogen chancer for at løbe udendørs. Der kan ganske vist ikke henvises til statistik, der belyser dette emne nærmere, men observationer

af baner, som både rummer indendørs og udendørs skøjtemuligheder samme sted, viser, at aktiviteten i altovervejende grad – i visse tilfælde udelukkende – foregår udendørs, når vejret tillader det.

Med hensyn til *økonomien* anses kunstfrosne skøjtebaner normalt at høre til i den tungere ende af idrættens anlægsinvesteringer.

Det er indlysende, at hvis der kommunalpolitisk arbejdes med forestillinger om anlæg af en skøjtehal med udgangspunkt i ishockeysportens forventninger og krav, så forekommer de seneste initiativer på området økonomisk skræmmende. I Rødovre er der for nylig investeret i en hal til 44 mio.kr., og i Odense arbejdes der med et budget for en kommende skøjtehal på 46 mio.kr. Men mere beskedne beløb af størrelsesordenen 7-15 mio.kr. er tilstrækkelige til at etablere en overdækket bane, hvis det blot er en annexhal uden særlige udenomsfaciliteter, man ønsker.

Spørgsmålet er imidlertid, om den kommunale beslutningsproces i forbindelse med en kunstisbaneinvestering i et geografisk område, hvor der ikke i forvejen er skøjtehaller, kan tænkes at føre til andet end til forslag om en skøjtehal primært til ishockey og med tilskuerkapacitet af en vis størrelse. Gør man sig imidlertid alligevel overvejelser om åbne kunstisbaner, er anlægsomkostningerne naturligvis afhængige af det areal, der skal anlægges. Fra 4 mio.kr. for et anlæg på størrelse med de 1800 kvadratmeter, som en ishockeybane udgør – men ikke nødvendigvis af samme form – til 10 mio.kr. for en 400 meter rundbane eller 15 mio.kr. for en bandybane på 65 x 105 meter. Også driftsomkostningerne kan virke betragtelige.

For det første i kraft af anlæggenes energiforbrug, for det andet i form af personalekrav til deres pasning. Umiddelbart kunne det forventes, at udendørs baner stiller større krav til energiforbrug, fordi åbne baner i modsætning til hallerne umuligt kan styre temperatur, vind og sol. Men heroverfor står, at åbne baner i perioder kan være begunstiget af koldt vejr, og at de etablerer en anden brugskultur end skøjtehallerne. Det gør de, fordi deres brug kædes sammen med årstidens rytme, og normalt holdes de kun åbne i perioden 1. oktober til 15. marts. Skøjtehallerne lukker ganske vist også tidligt på året – allerede omkring 1. april – men til gengæld åbner de igen i første halvdel af august for at lægge is til ishockeyspilleres og kunstskaøjteløberes træningsforberedelser til sæsonen, og på det tidspunkt kan fryseprocessen godt være 50 pct. dyrere end i vintersæsonen.

Skøjtehallen har altså mulighed for at tilbyde en væsentlig længere skøjteperiode for almindelige brugere, men i virkeligheden har en sådan åbningstid kun værdi for konkurrencesporten og dermed for relativt få brugere. 'Almindelige' menneskers interesse for skøjteløb synes at knytte sig til vinterhalvåret – og endda i en sådan grad, at åbne, kommercielt drevne baner i Tyskland og Østrig tilbyder en åbningsperiode fra jul eller slutningen af januar til midten af marts, fordi det er her markedet og mulighederne ligger. Lyset vender tilbage og regnvejrsdagene er færre end i november-december.

På indtægtssiden har de åbne baner den fordel, at de henvender sig til et almindeligt skøjteløbende publikum, som vil kunne afkræves entré hver gang, nogen ønsker at løbe, hvorimod foreningsmedlemmerne i skøjtehallen for det første repræsenterer en udgift for kommunen og for det andet repræsenterer et så begrænset antal, at der aldrig vil være basis for kommerciel drift på dette grundlag. Et almindeligt, skøjteløbende publikum vil desuden i et helt andet omfang end foreningsmedlemmerne efterspørge en lang række ydelser fra skøjteleje og skøjteslibning til kiosksalg og underholdning. Kommercielt drevne baner i udlandet lægger ligefrem op til en 'event'kultur, som skal sikre kontinueret opmærksomhed og bred appel. Der arrangeres isballe, skøjtefødselsdage, firmafester, opvisninger, diskotek, isbørnehaver, skøjteballet, sponsorfremvisninger og meget, meget mere.

MULTIHALLEN

En særlig form for skøjtehallen er haller, der er indrettet, så de i løbet af få timer kan omstilles til afvikling af forskellige aktiviteter i forbindelse med publikumsarrangementer.

En multihal har sædvanligvis en publikumskapacitet på 2.000 til 10.000 tilskuere, og anvendelsesområderne kan for eksempel være ishockey, kunstskejteløb, curling, shorttrack, offentligt skøjteløb, håndbold, basketball, volleyball, badminton, tennis, gymnastik, dans, udstillinger, kongresser, koncerter m.v. En multihal kan forsynes med følgende særlige installationer:

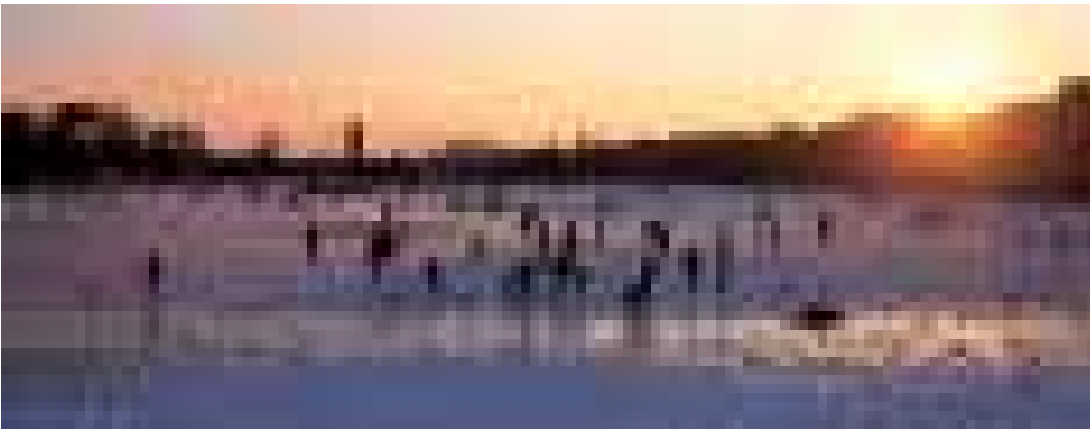
- Kunstisanlæg med 30 x 60 meter isbanesystem indstøbt i beton.
- Demontérbare bander og spillerbokse.
- Mobilt tribuneanlæg.
- Mobilt sportsgulv, konstrueret til udlægning direkte på is.

Ved at opføre en multihal med disse særlige installationer kan man koncentrere alle store publikumsarrangementer i én hal. Eksempler på multihaller opført indenfor de seneste år er Oslo Spektrum, Vinter-OL hallerne i Lillehammer og Gjøvik – alle sammen i Norge.

Disse multihaller har indstøbte kølerør med et areal på ca. 1.800 m² af gulvkonstruktionen, demontérbare bander, mobilt tribuneanlæg og et mobilt gulv til udlægning direkte på isen. Mobilgulvet kan udlægges på 3-4 timer, således at der inden for det samme døgn kan afvikles arrangementer på isen og en håndboldlandskamp eller danseopvisning.

FRILUFTSBANEN

Åbne skøjtebaner er langt fra et entydigt begreb. Der kan være tale om baner med konventionelle ishockeydimensioner – de første danske baner startede som sådanne åbne baner, som senere blev overdækkede – om rundbaner af varierende længde, om bandybaner og om individuelt udformede baner, som ikke opfylder sportens standardiseringskrav. Denne sidste kategori af baner vil blive behandlet i dette afsnit under betegnelsen 'friluftsbanen'.

Aktivitetmæssigt er idéen med friluftsbanen at genskabe nogle af de muligheder, den tilfrosne sø byder på. Dvs. det almindelige skøjteløb står i centrum, og banen skal tjene som udgangspunkt for løb, leg og småspil og udgøre et attraktivt mødested i lokalsamfundet.

Idrætspolitisk vil friluftsbanen repræsentere et alternativ til den traditionelle investeringspolitik på idrætsområdet, idet banens formål er rettet mod den 'uorganiserede' aktivitet med tilbud om udfoldelsesmuligheder for alle, der har lyst til at stå på skøjter. Den sædvanlige opdeling af deltagere og aktivitetsformer, som foreningerne praktiserer i deres forvaltning af idrætsanlæggene, vil være afløst af en fri tilgang for enhver gruppering af børn, unge, voksne, ældre og familier, og alle vil kunne komme til udfoldelse uanset forudsætninger. Banens åbningstid vil være forbeholdt 'offentligt løb' og udfoldelsesmulighederne fleksible.

Byplanmæssigt vil friluftsbanen repræsentere en enkel og smidig løsning på problemet med at skabe idrætstilbud i storbyen. Ikke alene savner det indre af byområderne idrætsfaciliteter, normalt er bykernens udbygningsgrad også så høj, at placeringen af nye idrætsanlæg umuliggøres. Friluftsbanen vil kunne etableres hvorsomhelst, der findes et plant areal – et torv eller en parkeringsplads.

Størrelsen af friluftsbanen er en særlig udfordring. Der er naturligvis en grænse for, hvor lille en kunstfrossen bane bør være, hvis den skal give blot nogenlunde inspirerende udfoldelsesmuligheder. Mange steder kan man opleve baner helt ned til 3-400 kvadratmeter – typisk i forbindelse med indkøbscentre eller restaurations-, hotel- og kongresanlæg – men de rummer ingen reelle muligheder for at få fart i skøjterne, og der skal ikke være ret mange på banen, før det bliver en stillestående affære. Baner af denne størrelse kan være udmærkede til parkering af mindre børn i forbindelse med indkøb o.lign., og de kan udgøre et særligt samlingspunkt for opmærksomheden i et kaotisk indkøbscenter eller et hektisk restaurations- eller kongresmiljø. Anbefales som skøjtebaner kan de ikke.

Uden at det kan belægges med videnskabelige undersøgelser, må det antages, at den nedre arealgrænse for en friluftsbane bør være omkring 1800-2000 kvadratmeter, såfremt banen skal inspirere til nogenlunde utvungne løbe-

muligheder. Det må imidlertid tages i betragtning, at udfoldelsen på banen under alle omstændigheder afhænger af, hvor mange skøjteløbere, der befinder sig på den ad gangen. En 2000 kvadratmeter stor bane vil sagtens kunne rumme et par hundrede løbere og alligevel give den enkelte en mulighed for at få lidt fart i skøjterne – i hvert fald i visse intervaller, men egentlig motionsudfoldelse, hvor kredsløbet får lov til at arbejde, er næppe realistisk med ret mange på banen og vil kræve særlig tilrettelæggelse. Samtidig er løbemulighederne afhængige af, hvor stor spredning, der er i skøjteløbernes færdigheder, idet en sammensat gruppe af begyndere, børn og mere eller mindre øvede stiller krav om en vis dæmpning af aktivitetsniveauet for at mindske kollisionsrisikoen – ikke mindst pga. de svage skøjteløberes uforudsigelige reaktioner. Der vil forholdsvis hurtigt opstå behov for visse færdselsregler og restriktioner. Da friluftsbanen således med mange besøgende vil pålægge skøjteløberne en modificeret udfoldelse, må det fremhæves, at banen repræsenterer andet og mere end et oplæg til fysisk træning. Den repræsenterer en oplevelse af det fascinerende i at stå på skøjter, en legeplads for alle aldersgrupper, og fremfor alt repræsenterer den et åbent mødested. Friluftsbanen rummer en mulighed for at møde sit lokalsamfund, og den tilbyder den enkelte en plads enten på isen eller i banens omgivelser, hvor der ofte er lagt vægt på, at den sociale aktivitet stimuleres af udsigten til de skjøjtende, af muligheden for at købe noget spise- og drikkeligt og af den særlige atmosfære, som musik og lys skaber. Ikke mindst lyssætningen kan give friluftsbanen en synlighed i bybilledet og gøre den til et orienteringspunkt i lokalsamfundet.

Formen på banen og banens indretning bør også diskuteres. En 30 x 60 meter friluftsbane med bänder omkring signalerer klart et 'sportens rum' og stemmer sindet i retning af, at der er særlige aktiviteter og bevægelsesformer, der er de rigtige. Den samme bane på 30 x 60 meter uden bänder vil udgøre en overraskende udfordring, for bänder om banen betragtes som en både naturlig og nødvendig afgrænsning.

Men en skøjtebane uden bänder får en helt anden overgangszon mellem isen og det almindelige opholdsareal. Fraværet af bänder giver en åben og let tilgang, en nærhed mellem dem, der skøjter, og dem, der hviler eller står og kigger på, og der opstår frem for alt en atmosfære af integration og helhed. Argumenterne for bänder også om kunstisbaner, der ikke benyttes til ishockey, er i regelen, at bänderne sikrer, at der kun er een indgang for skøjteløberne og dermed kontrol med, om de betaler entréen, og at bänderne udgør en tryghed for de usikre løbere, som har noget at støtte sig til eller stoppe ved. Det sidste argument har tvivlsom værdi al den stund, at skøjteløb på andre typer af kunstisbaner – rundbaner og bandybaner – og på naturis foregår uden noget rækværk; og kontrollen med betalingen må kunne klares på anden vis. I hvert fald bør friluftsbanen ikke forsynes med traditionelle bänder, hvis man ønsker at skabe en fornemmelse af åbenhed og en levende overgang mellem skøjteløb og den sociale aktivitet udenfor.

Da friluftsbanens formål ikke er at danne grundlag for konkurrence- og turneringssport, rummer den friheden til at eksperimentere med størrelse og form. Der er ingen grund til at nøjes med ishockeybanens 1800 kvadratmeter, hvis den pågældende lokalitet giver muligheden for en lidt større bane. En bane på mellem 2000 og 2500 kvadratmeter giver et velegnet løbeareal og en række opdelingsmuligheder, hvis der på bestemte tidspunkter skal gives muligheder for lege og småspil.

Formen har betydning for livet på banen. Den rektangulære, 'regulære' bane med de buede hjørner har det problem, at der ikke er naturlige fristeder for den type aktivitet, som er den mest almindelige på en skøjtebane – nemlig at stå sammen og snakke, kigge på de andre og foretage forholdsvis små ekskursioner på skøjterne. Er man på den regulære bane, er man inddraget i rytmen, eller også er man i vejen eller danner 'prop' næsten uanset, hvor man opholder sig. En bane formet f.eks. som et kløverblad tilbyder fristeder, hvor skøjteløberen både er på banen og samtidig i periferien af den mere dynamiske aktivitet. En tilstrækkelig stor bane – dvs. mellem 2000 og 2500 kvadratmeter – vil samtidig kunne byde på rimeligt løberum i banens midte.

I det hele taget lægger den individuelt udformede friluftsbane op til nogle principielle overvejelser om udviklingen af idrættens rum og dermed til betragtninger om en fundamental forskel i begreberne *rum* og *sted*. Hvor rummet kan standardiseres, har hvert sted sin særlige identitet. Hvor rummet har noget abstrakt-tredimensionelt og universelt over sig, er stedet enestående og bundet til den særlige lokale erfaring. Rummets værdi ligger i, at det er entydigt og homogent. Stedets værdi ligger derimod i stedernes særpræg, der muliggør tilhørsforhold og identitetsfølelse.

Modsætningen viser, i hvor høj grad både den byplanlægningsmæssige funktionalisme generelt og idrætsplanlægningen specielt ensidigt har tænkt med udgangspunkt i rummet. Rummets standardisering i sporten og rummets funktionsopdeling i byen er beslægtede. Begge har systematisk negligeret menneskets behov også for det særlige – stedet.

New York.

København.

*'Berlin on Ice' foran Ring-Center,
Frankfurter Allé.*

Antagelsen af, at idrætsudøvelse afhænger af eksistensen af idrætsanlæg, er for snæver. Den overser et meget mere komplekst forhold mellem aktivitet og mulighed. At skabe anlæg eller faciliteter kan faktisk udelukke muligheder, som før har været der. Hvor børnene endnu i tresserne legede på gaden, er de væk i dag, og deres bevægelsesverden er skrumpet ind – i takt med faciliteternes imponerende udbygning. På den anden side har det vist sig, at steder, der slet ikke var 'idrætsanlæg', kunne være mere attraktive for idrætten end nøje standardiserede faciliteter, f.eks. et parkanlæg, en nedlagt remise, et tidligere værksted eller et gårdmiljø mellem husene.

Derfor må der sondres mellem begreberne idræts*faciliteter* og idræts*muligheder*. Idrætsplanlægningens bestræbelser på at skabe anlæg som standardiserede rumstrukturer har været utilstrækkelige. Udbygningen af faciliteter er gået hånd i hånd med nedbrydningen af de steder, hvor bevægelseskulturen tidligere levede i kraft af mulighederne.

Friluftsbanen repræsenterer en sådan mulighed for at etablere et sted af enestående karakter i bybilledet. Ofte skal der ikke engang så meget til. Foran et stort indkøbscenter i Berlin er der netop (februar 1998) åbnet en friluftsbane, som trods sine rektangulært-buede ishockeyfacon – men kun på 1200 kvadratmeter – og bänder alligevel fremtræder unik. I den ene ende af banen ud mod den ene side står et stort træ, som det ikke var muligt at få tilladelse til at fælde, da banen skulle anlægges. Det træ skaber i dag en helt speciel stemning på isen – ikke mindst når det belyses om aftenen, og det lægger op til særlige løbemønstre og giver banen et 'spændende' uoverskueligt skær midt i al dens forudsigelige ishockeylignende dimensionering.

Et andet eksempel på en bane, som – trods standarddimensionerne 30 x 60 meter – har atmosfære af et enestående sted, er 'Wiener Eistraum', som er anlagt på rådhuspladsen i Wien foran det gamle rådhus. I løbet af de 40 dage, denne bane – med rådhuset som en enestående kulisser – holder åbent i januar-

'Wiener Eistraum'.

februar, benyttes den af ca. 100.000 skøjteløbere, og 350.000 mennesker besøger stedet for at se på de skøjteløbende og købe noget varmt at spise og drikke ved de boder og kiosker, der omkranser banen.

Friluftsbanen er ikke kun et bud på idrættens fremtid i byen, hvor den forlængst er blevet trængt ud, men måske om selve bylivets fremtid. Hvis byen skal kunne imødekomme menneskers kropslige og bevægelsesmæssige behov som del af dagligdagen i lokalmiljøet, er friluftsbanen som skabt til vilkårene i byens rum.

RUNDBANEN

En form for åben bane med helt særlige kvaliteter udgør rundbanen. Den vil normalt være 400 meter lang, fordi den dermed opfylder betingelserne for internationale konkurrencer i hurtigløb på skøjter, men 333 meter baner og de tidligere nævnte 220 meter Tom Menken-baner findes også.

Det særlige ved rundbanen er, at den giver fremragende muligheder for at dyrke skøjteløb som fart og motion. Banens bredde er normalt 10-13 meter, og når løbsretningen er bestemt, kan op mod 1000 skøjteløbere løbe samtidigt, idet de hurtige løber på inderbanen og de langsommere fordeler sig over banens bredde ud mod yderbanen. Dermed får alle muligheder for at løbe i et tempo, der passer dem.

I Holland, som har ikke færre end 10 sådanne 400 meter rundbaner, er der opbygget en særlig kultur omkring hurtigløbsskøjten. Hvor ishockeyskøjter er robuste konstruktioner til alsidig bevægelighed på is, som ubesværet er i stand til at absorbere de voldsomste opbremsninger, drejninger og vendinger, og som virker stabile selv under det voldsomste pres, er hurtigløbsskøjter nærmest forfinede i deres konstruktion – bygget, som de er, først og fremmest til eet formål: Maksimal hastighed – ligeud – banen rundt. De lange, meget tynde og plant profilerede skøjteklinger – i modsætning til ishockeyskøjtenes forholdsvis korte, brede og let buede klinge – indebærer en minimal gnidningsmodstand mod isen, og den lette, tynde støvle – i modsætning til den stive, armerede og tunge ishockeystøvle – giver en fuldstændig tilpasning til afviklingen af fodens bevægelser. Man kan påstå, at løb på hurtigløbsskøjter er det nærmeste, mennesket kommer fornemmelsen af at flyve – ved egen hjælp: Hofternes dansende bevægelighed, glidet ned over banen i store harmoniske bevægelser fra side til side, afsættet i rytmiske, fremfor alt friktionsløse berøringer af isen, suget fra centrifugalkraften i den næsten selvforstærkende acceleration i krydset gennem svingene og gentagelsen – gentagelsen i de smukke bevægelser, som langsomt ophæver behovet for bevidst kontrol med løbet og får kroppens varme og sanser til at smelte sammen med isen, omgivelserne, luften og vinterlyset.

På rundbanerne i Holland løber stort set alle på hurtigløbsskøjter i den offentlige åbningstid, mens man i andre lande – f.eks. i Tyskland i Berlin – kun ser

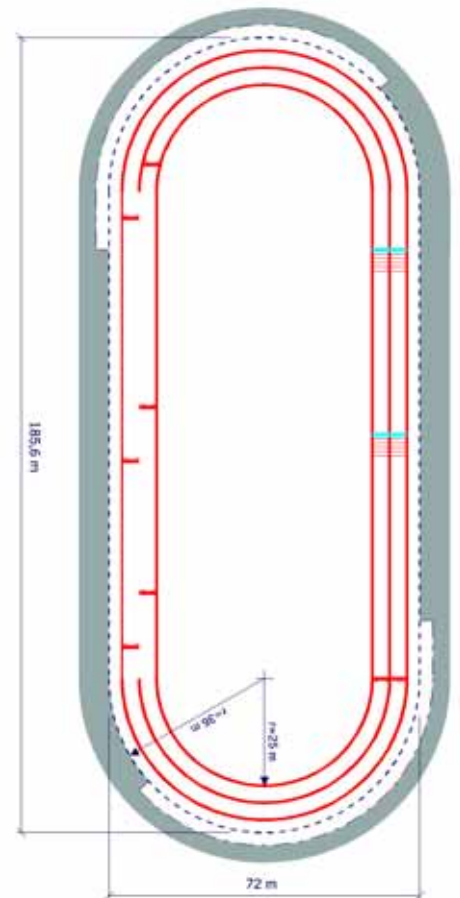

Fig. 2: 400 m rundbane.

skøjteløbere på ishockey- og kunstløberskøjter. Hollænderne har en tradition for de lange skøjter fra deres løb på det udbredte kanalsystem, når frosten skabte mulighederne. Også i Norden findes de lange skøjter som en særlig friluftsskøjte til lange ture, men i Holland har de dannet grundlag for den dominerende vinterkultur på de kunstfrosne rundbaner. Det anslås, at op mod 15 pct. af den hollandske befolkning besøger de kunstfrosne rundbaner i løbet af en vintersæson, og ser man på, hvem der løber, oplever man en fantastisk aldersspredning, idet det er helt almindeligt at se ældre mennesker mellem 70 og 80 år skjøjtende rundt – med hænderne på ryggen i en glidende rytme, foroverbøjet og godt nede i benene.

Rundbanen lægger i sin konstruktion op til skøjteløb som en glæde ved selve løbet, farten og motionen. Løber man på en bane i Holland, er man del af en stor bevægelse rundt og rundt. Hverken banen eller hurtigløbsskøjters form lægger op til leg og modgående bevægelsesmønstre – det er rytmen og det 'fælles' glid, det gælder.

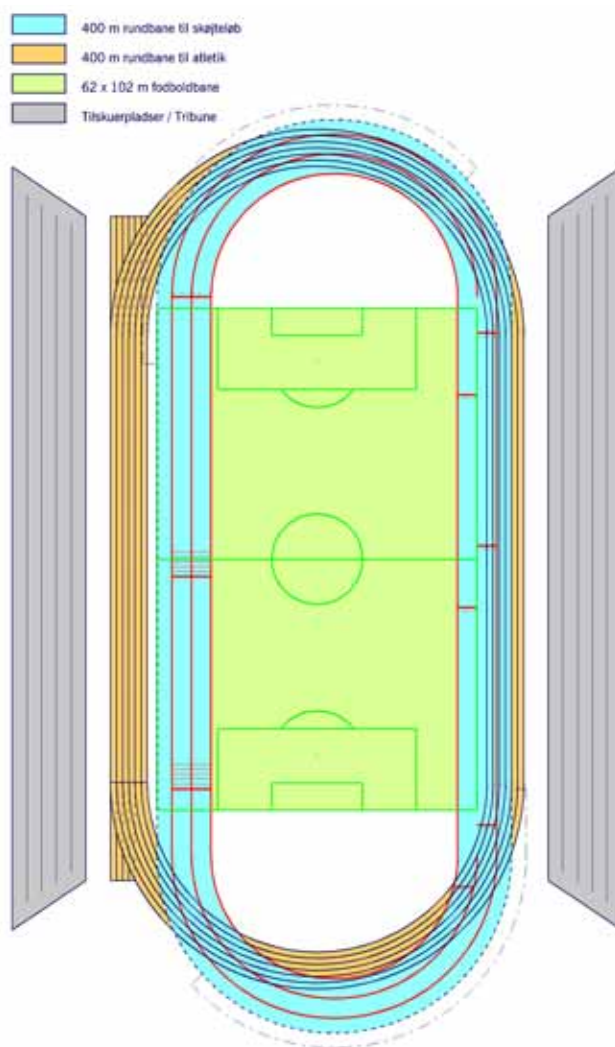

Fig. 3: 400 m kombinationsanlæg.

Men det behøver ikke udelukkende at være sådan. Rundbanen egner sig fortræffeligt til – i perioder – at være opdelt i forskellige zoner og vil på den måde kunne tilbyde et meget bredt aktivitetsmønster fra leg til undervisning. En 400 meter rundbane kan opdeles i mindst seks forholdsvis store, selvstændige baner, hvor der kan foregå henholdsvis leg, boldspil og undervisning, og dermed vil forskellige grupper – interesse-, alders- og færdighedsmæssigt – kunne finde udfoldelsesmuligheder samtidigt uden at kolliderer med hinanden. Rundbanen vil også kunne suppleres af en tilstødende, mere samlet bane, som kan tjene som lege-, hvile- og øveplads, når rundbanen bruges til motionsløb. En sådan bane med direkte forbindelse til rundbanen bør i givet fald lægges på ydersiden af rundbanen for at forhindre kollisioner med de hurtigtløbende skøjteløbere på inderbanen, når man løber til og fra. Hvis der, som det ses mange steder, lægges en bane inden for rundbanen, må der skabes tilgang over eller under rundbanen, så det ikke er nødvendigt at krydse den.

Da rundbanen kræver megen plads, kan den være vanskelig at placere i udbyggede byområder. Men et eksisterende atletikstadion rummer muligheder for et kombinationsanlæg, som bør overvejes, fordi der ud over pladsen også vil være faciliteter i form af omklædningsrum, lokaler af forskellig art, tilskuerfaciliteter o.lign. Blot skal der gøres opmærksom på, at de internationale mål for en skøjtebane afviger lidt fra en atletikbane (jf. fig. 3 på forrige side).

BANDYBANEN

Oprindeligt – dvs. i slutningen af 1800-tallet – havde man også i Danmark en forestilling om, at det kunne være sjovt at spille den form for boldspil på is, som kaldes bandy. Bandy foregår på et areal på størrelse med en fodboldbane, og der er som i fodbold 11 spillere på hvert hold. Der spilles med en – i sammenligning med ishockeystaven – forholdsvis lille stav med stærkt krummet blad, og bolden, som er på størrelse med en billardkugle og lavet af plastikkummi, giver ikke – som den flade og kantede, kompakte gummipuck i ishockey – læsioner, hvis den rammer et ubeskyttet sted på kroppen. Bandy lægger i det hele taget ikke op til den samme fysiske voldsomhed og brutalitet som ishockey, der pga. af banens begrænsede størrelse og reglernes udformning uafslædig giver anledning til sammenstød mellem spillerne.

Måske var interessen for bandy forbundet med muligheden for virkelig at kombinere skøjteløbet med boldspillet, for banens størrelse på omkring 8600 kvadratmeter rummer fantastiske udfoldelsesmuligheder. Men ishockey med sine krav om kun 1800 kvadratmeter vandt kampen – ikke mindst fordi det danske vintervejr kun sjældent gav mulighed for at etablere og dernæst vedligeholde en så stor bane.

Bandybanen er som udendørs vinteridrætsanlæg i særklasse, fordi den lægger op til en skøjtekultur, som minder om de isbelagte søers. Der er plads til at få fart i skøjterne, lege, forsøge sig som kunstskejteløber og spille bold – alt sammen samtidigt, fordi isarealets størrelse giver naturlige opdelingsmuligheder.

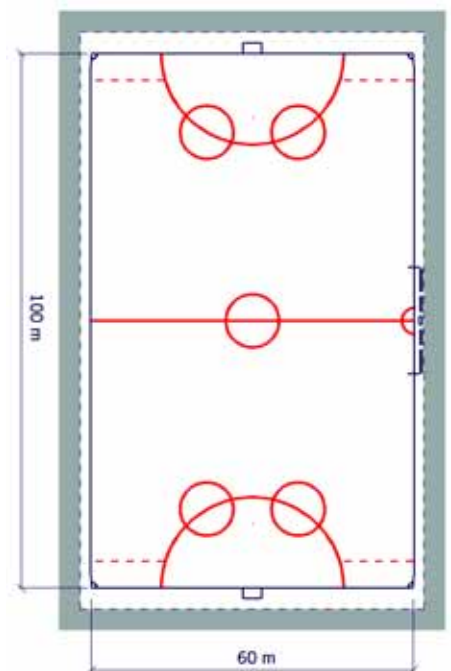

Fig. 4: Bandybane.

SAMMENLIGNING AF FORSKELLIGE BANETYPEN

Anlægsudgiften for de forskellige banetyper varierer naturligvis efter størrelse, indretning og kompleksitet.

Til illustration er i figuroversigten anført vejledende anlægsudgifter og årlige driftsomkostninger for en række forskellige banetyper. (Fig. 5). (A = areal).

Som det ses varierer anlægsudgifterne fra ca. 4,0 mio.kr. for en 30 x 60 meter åben bane uden faciliteter iøvrigt til ca. 150 mio.kr. for en multihal med plads til ca. 10.000 tilskuere.

De årlige driftsudgifter varierer tilsvarende fra ca. 1,2 mio.kr. til 5,0 mio.kr. Til sammenligning er anlægsomkostningerne for en golfbane på 18 huller ca. kr. 14,0-18,0 mio.kr. og de årlige driftsomkostninger 2,8-3,0 mio.kr.

For en mellemstor svømmehal med hovedbassin og terapibassin er de tilsvarende beløb ca. 25,0-30,0 mio.kr. i anlægsomkostninger og 3,0-6,0 mio.kr. i årlige driftsomkostninger afhængigt af personalenormering.

De anførte priser er af vejledende karakter med prisbasis april 1998 og ekskl. moms. De er endvidere baseret på normale konstruktions- og funderingsforhold og omkostninger til grundkøb, låneomkostninger, afgifter og salærer m.v. er ikke indregnet.

TEKNISKE BILAG

udarbejdet af Carl Bro as

Fig. 6: Tværsnit i stationær kunstisbane med indlagte kølerør i grus.

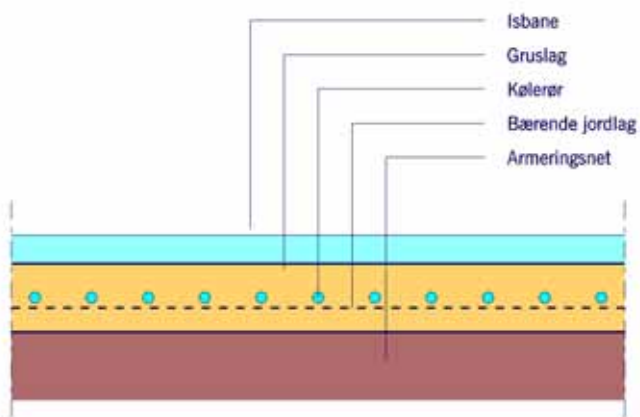
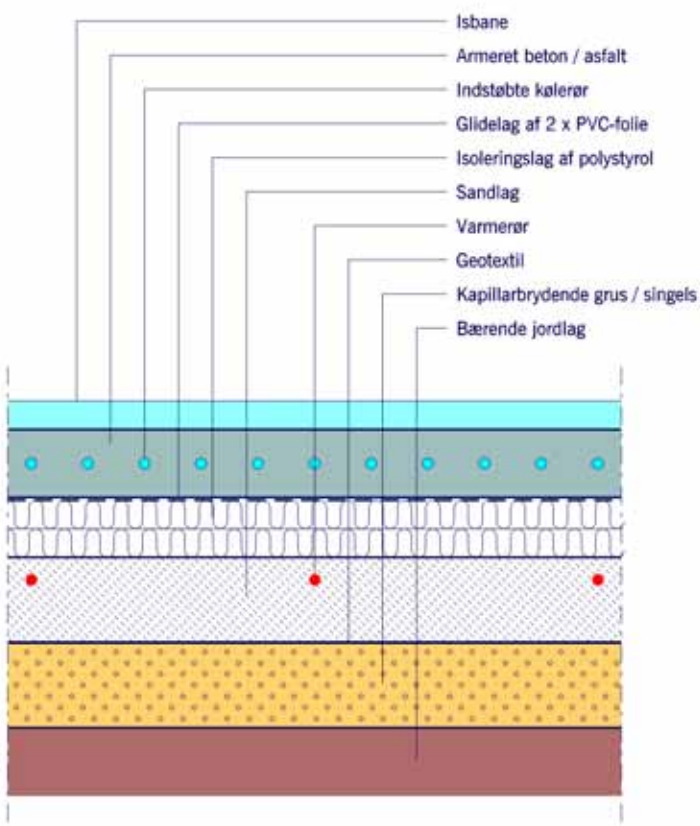

Fig. 7: Tværsnit i stationær kunstisbane med indstøbte kølerør i beton/asfalt.

BANEOPBYGNING

STATIONÆRE SKØJTEBANER

Stationære skøjtebaner finder anvendelse både i forbindelse med indendørs skøjtehaller til ishockey, kunstskøjteløb og offentligt brug og ved udendørs anlæg, hvor skøjteløbet kombineres med anden aktivitet f.eks. rulleskøjter, fodbold, tennis, atletik m.v.

Den traditionelle stationære kunstisbane kan udføres i følgende variationer:

- 1 Rørsystem i sand eller grus. En billig udførelse, som er bedst til anvendelse i skøjtehaller (se fig. 6). Banearealet kan ikke anvendes til andet formål uden for issæsonen.
- 2 Rørsystem indstøbt i beton. Almindeligt i forbindelse med skøjtehaller for ishockey m.v. Betonfladen kan anvendes til anden aktivitet uden for issæsonen (se fig. 7).
- 3 Rørsystem indstøbt i vandgennemtrængelig asfalt. Almindeligt ved udendørsanlæg. Asfaltfladen kan anvendes til anden aktivitet uden for issæsonen f.eks. rulleskøjteløb, atletik m.m. (se fig. 7).
- 4 Rørsystem indstøbt i vandgennemtrængelig asfalt kombineret med en topbelægning af kunststof (tennisbaner) eller kunstgræs med lave strå og sandfyld. Er anvendelig for boldspil eller tennis. Denne banetype er bedst til anvendelse på udendørs anlæg.

Som alternativ til de indstøbte rørsystemer kan kunstisbanen udføres med en ismätte af kunstgummi, hvori kølerørene er integreret. Ismätten placeres ovenpå underlaget af beton eller asfalt, hvilket giver en nem og hurtig montage. Også her kan ismätten kombineres med forskellige topbelægnings af kunststof eller kunstgræs (se fig. 8, side 54).

Som en variant kan ismätten udføres mobilt, hvilket giver yderligere variationsmuligheder, som er beskrevet i næste afsnit om mobile skøjtebaner.

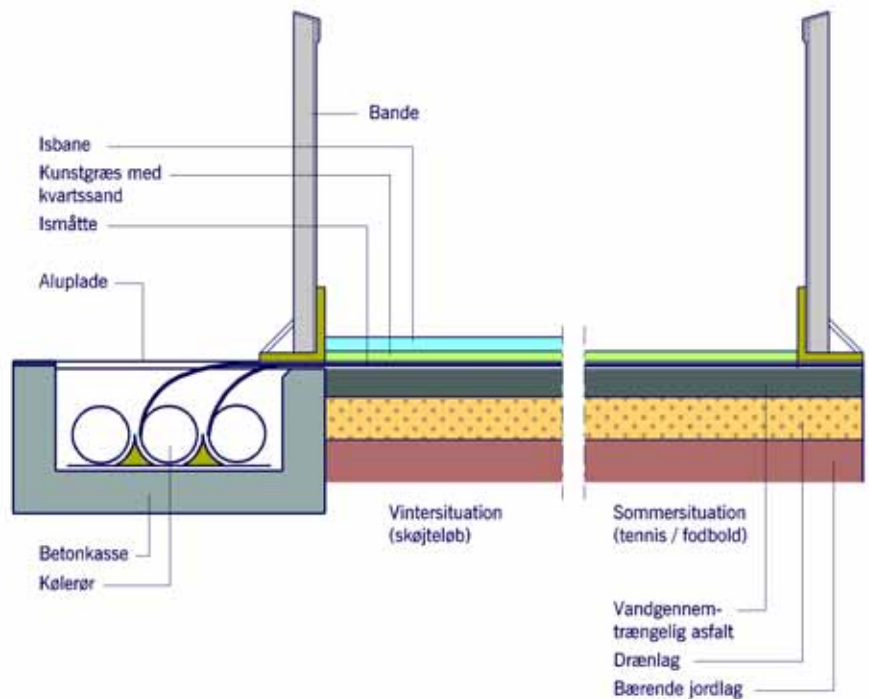

Fig. 8: Tværsnit i stationær kunstisbane med ismätte og kunstgræs.

Banetyper:

Stationære baner anlægges sædvanligvis efter følgende standardmål:

- 1 30 x 60 m isbane for ishockey, kunstløb og curling (se fig. 1, side 36).
- 2 65 x 105 m isbane for bandy og offentligt skøjteløb (se fig. 4, side 47).
- 3 400 x 10-15 m isbane for hurtigløb og offentligt skøjteløb (se fig. 2, side 45).
- 4 Fri baneform til offentligt skøjteløb (se fig. 9, side 55).

Anlægsudgifter:

Anlægsudgifterne afhænger naturligvis af de lokale jordbunds- og terrænforhold, samt hvilke belægningstyper og kølerørssystem, der anvendes.

Til sammenligning kan regnes med følgende prisniveauer for de forskellige banetyper og størrelser:

1	30 x 60 m grus/sandbane inkl. fryserør	ca. 0,7-0,9 mio.kr.
2	30 x 60 m asfaltbane inkl. fryserør	ca. 1,0-1,4 mio.kr.
3	30 x 60 m betonbane inkl. fryserør og frostsikring	ca. 1,8-2,2 mio.kr.
4	65 x 105 m grus/sandbane inkl. fryserør	ca. 2,7-3,4 mio.kr.
5	65 x 105 m asfaltbane inkl. fryserør	ca. 4,1-5,5 mio.kr.
6	12 x 400 m grus/sandbane inkl. fryserør	ca. 1,9-2,4 mio.kr.
7	12 x 400 m asfaltbane inkl. fryserør	ca. 2,9-3,8 mio.kr.

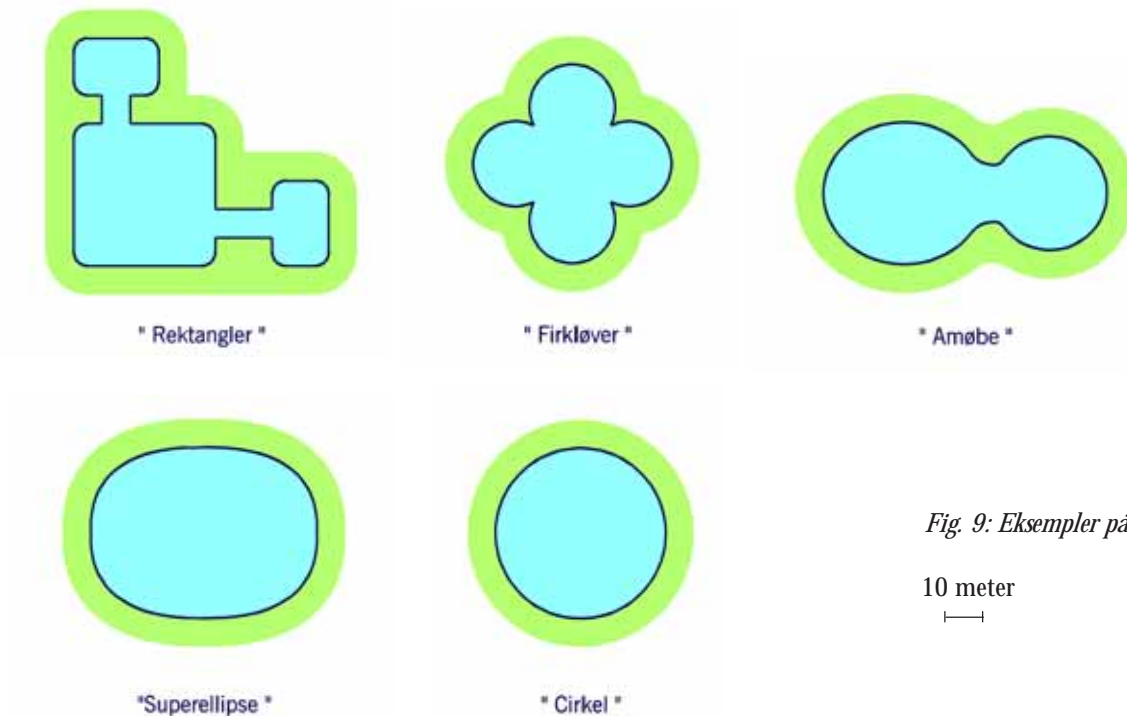

Fig. 9: Eksempler på friluftsbaner.

10 meter

De anførte prisniveauer er af vejledende karakter med prisbasis april 1998 og ekskl. moms. De er endvidere baseret på normale jordbundsforhold og omkostninger til grundkøb, aptering, kølemaskiner, haloverbygning m.v. samt låneomkostninger, afgifter og salærer er ikke indregnet.

MOBILE SKØJTEBANER

En del af fremtidens skøjtebaner til offentligt skøjteløb vil blive anlagt som mobile anlæg under åben himmel.

Mobile skøjtebaner kan placeres på alle plane områder, der ikke benyttes i vinterhalvåret f.eks. på boldbaner, tennisbaner, parkeringsarealer, åbne pladser eller parker.

En mobil skøjtebane kan også placeres på vandarealer (søer), hvor ismåtterne udlægges på et flydende, demontérbart underlag.

Det eneste, der kræves, er, at der er el og vand til rådighed.

Skøjtebanen er nem at montere og demontere, og arbejdet kan udføres af kommunens eget parkpersonale.

Skøjtebanen kan anlægges i størrelse og form efter ønske. Det betyder, at man kan tilpasse banen det areal, der er til rådighed.

Da den mobile skøjtebane primært anlægges til almindeligt offentligt skøjteløb, stilles der ingen specielle krav til længde og bredde.

MOBILE SKØJTEBANERS OPBYGNING

En mobil skøjtebane består af:

- 1 En ismätte (rørsystem) af kunstgummi, der tilpasses den aktuelle bane størrelse. (Se principdiagram fig. 10).
- 2 Fordelings- og hovedrør, som forbinder ismätten med kølemaskinerne.
- 3 Kølemaskiner, der er sammenbygget i en mobil, vejrbestandig container.
- 4 Skøjtebanemaskine for isens daglige vedligeholdelse.

Da samtlige komponenter er monter- og demontérbare, kan de transporteres til eller fra baneområdet med almindelige transportmidler.

Den mobile skøjtebane etableres på følgende måde:

På det plane anlægsområde udlægges ismätten, hvorpå der lægges en hvid fiberduk. Hvis det ønskes, kan der opstilles støtter for hegn, som fryser fast under islægningen, og derfor ikke behøver anden form for fastgørelse. (Se fig. 11 og fig. 12, side 59).

Der udlægges fordelings- og hovedrør, som monteres til ismätten og kølemaskiner. Efter tilslutning af el påfyldes frysesystemet kølevæske, og er derefter klar til igangsætning.

Så snart ismätten har nået en temperatur på -6 til -8°C , påbegyndes islægningen, som foretages med islægningsudstyr, der leveres sammen med isbanesystemet.

Afhængigt af banestørrelsen vil montage og islægning kunne foretages i løbet af en normal arbejdsuge af 2-4 mand.

Driften foregår automatisk med styring fra en styretavle indbygget i kølemaskinekonstruktionen. Isens overfladetemperatur styres af berøringsfrie temperaturfølere.

Ved hjælp af skøjtebanemaskinen kan isens overflade afhøvels og fornyes flere gange om dagen efter behov. Den ideelle istykkelse vil være ca. 5-8 cm.

Drift og vedligeholdelse kan foretages af kommunens parkpersonale, idet den fornødne instruktion vil blive givet af leverandøren.

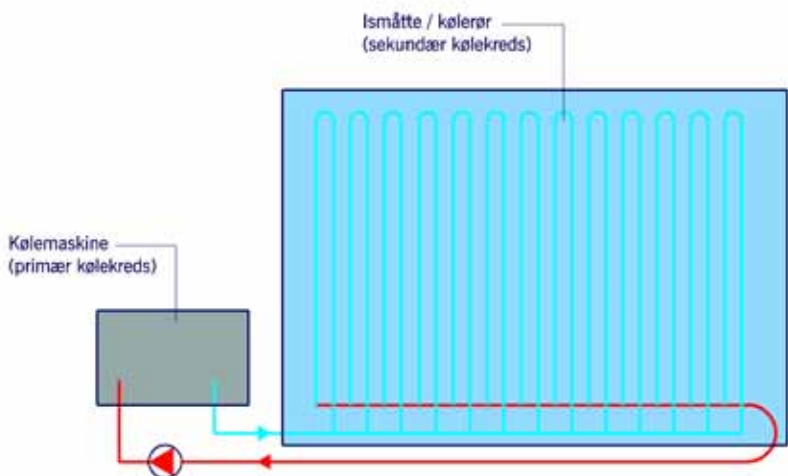

Fig. 10: Plan af kunstisbane (principdiagram).

ANLÆGSOMKOSTNINGER FOR EN MOBIL SKØJTEBANE

Det forudsættes, at anlægsområdet er til fri rådighed, hvorfor anlægsudgiften omfatter udgiften til et komplet mobilt skøjtebaneanlæg.

Budgetpriser:

Eksempel 1:

En 1.200 m² mobil skøjtebane koster ca. 2,7 mio.kr.

Eksempel 2:

En 2.000 m² mobil skøjtebane koster ca. 4,2 mio.kr.

Inkluderet i ovennævnte anlægsudgifter er førstegangsmontage og islægning samt instruktion af driftspersonale.

Priserne er ekskl. moms samt tilslutningsudgifter.

Budgetpriserne skal betragtes som vejledende, og er beregnet ud fra prisniveau april 1998.

Detaljeret prisudregning foretages i forbindelse med planlægning og projektering af skøjtebanen.

DRIFTSUDGIFTER FOR EN MOBIL SKØJTEBANE

De væsentlige udgifter ved at drive en mobil skøjtebane er udgifterne til el og eventuelt til driftspersonale, hvis der måtte være behov for det ud over de ledige ressourcer, der i forvejen findes i kommunalt regi som følge af sæsonvariation (vinterperiode).

Indtægter kan eventuelt hidrøre fra baneentré og skøjteleje.

Forudsætninger:

Driftperiode fra 1. november til 1. april, svarende til i alt ca. 3.600 driftstimer eller 150 driftsdøgn.

Åbningstid: Kl. 10.00-22.00 alle ugens dage.

Strømpris kr. 1,00 pr. kWh.

Ved start af skøjtebanen kræves fuld kapacitet på kølemaskinerne. Når anlægget er i drift med brugsklar is, kan isen vedligeholdes med halv driftskapacitet.

Der er beregnet 70 pct. driftstid på maskinanlægget.

Entrépris: kr. 20,00 pr. person.

Udlejning af skøjter: kr. 30,00 pr. par.

Driftsbudget:

beløb i mio.kr. ekskl. moms, prisniveau april 1998.

Udgifter anslået:

Banestørrelse	1.200 m ²	2.000 m ²
Elforbrug*	0,370	0,550
Andre udgifter**	0,530	0,720
Driftsomkostninger i alt	0,900	1,270

Antal besøgende:

Pr. dag	350	500
Pr. sæson	52.850	75.700

Indtægter anslået:

Entréindtægter	1,000	1,500
Skøjteudlejning	0,200	0,300
Indtægter i alt	<u>1,200</u>	<u>1,800</u>

Note:

- * Udgift til drift af: Kølemaskiner, pumper og ventilatorer.
- ** Udgifter til: Personale, belysning, brændstof til skøjtebanemaskine, vand, afgifter i forbindelse med musikanlæg, forsikringer, montage/demontage.
Der er ikke indregnet kapitaludgifter/afskrivninger.

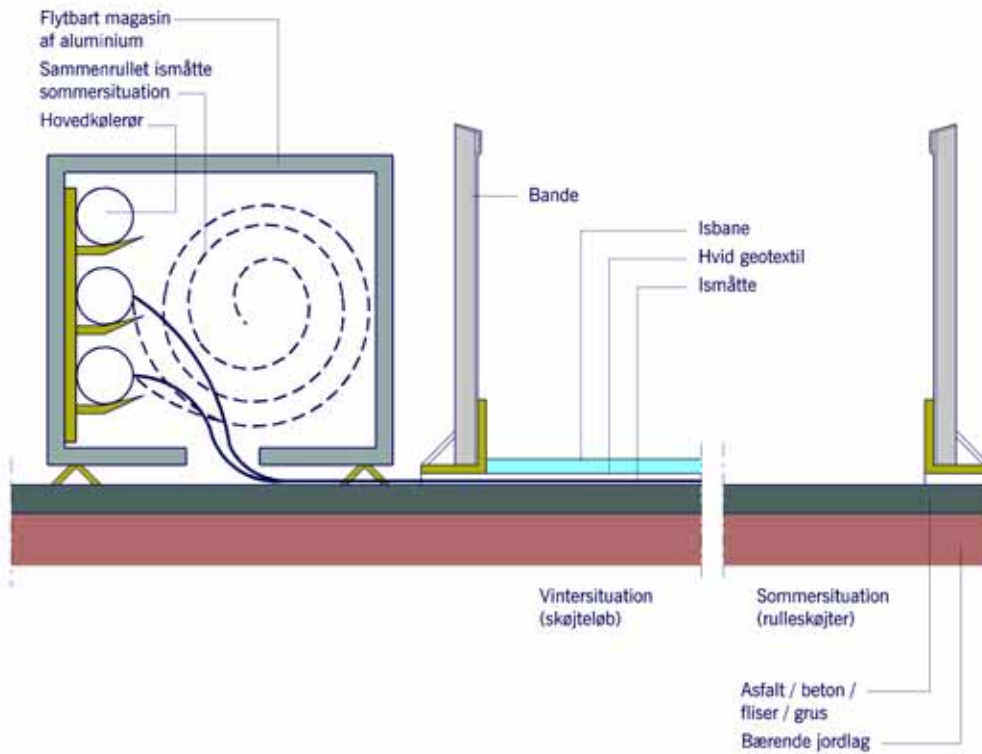

Fig. 11: Tværsnit i mobil kunstisbane med flytbart magasin for hovedkølerør.

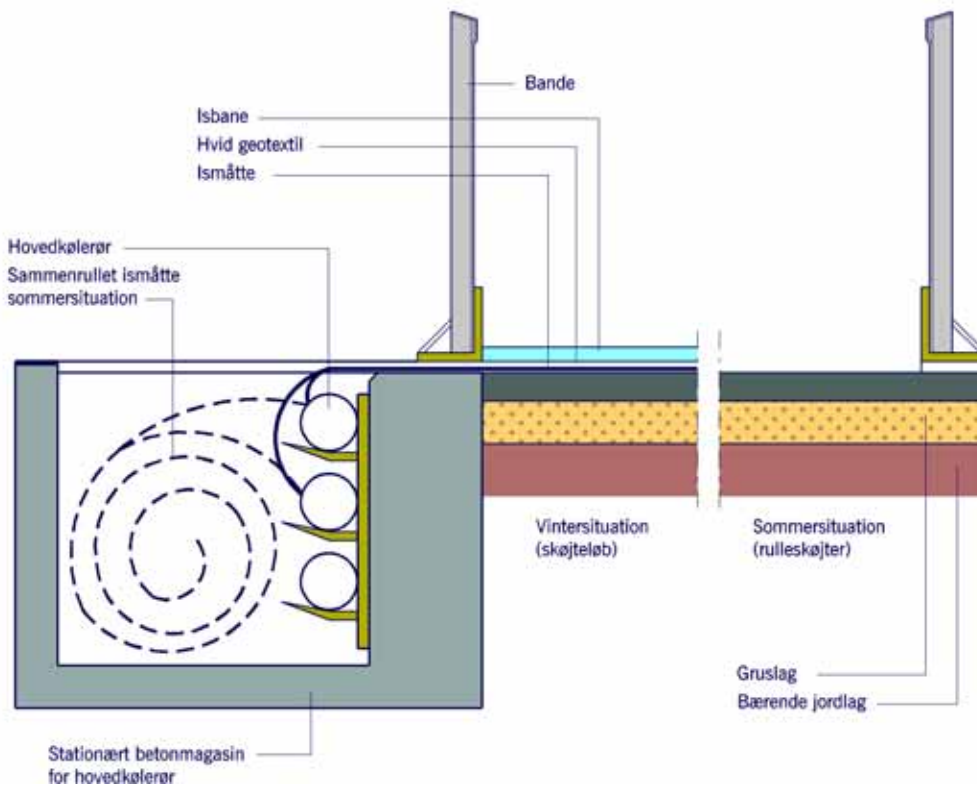

Fig. 12: Tværsnit i mobil kunstisbane med stationært magasin for hovedkølerør.

MILJØFORHOLD

KØLEMIDLER

I en moderne skøjtebane anvendes to kølemidler:

- 1 Et primært kølemiddel, som anvendes i selve køleanlægget.
- 2 Et sekundært kølemiddel, som cirkulerer i banens rørsystem.

Som primært kølemiddel kan især for større anlæg anvendes ammoniak, som i modsætning til freon ikke påvirker ozonlaget. Ammoniak vil findes i et lukket kredsløb, og mængden, der benyttes i anlægget, er af en sådan størrelsesorden, at det ikke vil medføre en risiko for det omgivende miljø ved lækage. Køleanlægget kan enten placeres stationært i et maskinrum, eller det kan placeres i en container, således at det kan flyttes, når skøjtesæsonen er ovre. De arbejdsmiljømæssige regler for håndtering af køleanlæg med ammoniak skal overholdes.

Som sekundært kølemiddel kan anvendes en organisk blanding af propylenglykol og vand med et frysepunkt på ca. $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$. Kølemidlet er praktisk taget ugiftigt i små mængder men skal opsamles og miljøbortskaffes, når der er tale om større mængder, – som f.eks. ved total tømning af anlægget.

Risikoen for lækage af rørsystemet er meget lille og en lækage vil som regel hurtigt blive opdaget, idet det vil forårsage tryktab på anlægget. I særlige tilfælde anbefales det, at skøjtebanen udlægges på et areal, hvor en eventuel lækage vil kunne opsamles.

VARMEGENVINDING

Overskudsvarmen fra køleanlægget kan afkastes til det fri, men bør søges genanvendt til et eller flere af følgende formål:

- 1 Til opvarmning af ventilationsluft i skøjtehallen eller tilstødende haller. Næsten hele køleanlæggets kondensatorvarme vil kunne anvendes til dette formål.
- 2 Til produktion af varmt brugsvand til vaske- og badeformål. Den genvundne varme kan andrage f.eks. ca. 10 pct. af køleanlæggets ydelse.
- 3 Til smeltning af afhøvlet is fra skøjtebanen. Den smeltede is kan genanvendes til udlægning på skøjtebanen. Al smeltning kan foregå med overskudsvarme fra køleanlægget.

- 4 Såfremt skøjtebanen anlægges i forbindelse med et svømmebad, kan overskudsvarmen fra køleanlægget holde svømmebadet delvis opvarmet.

Hvis fryserørsanlægget er permanent udlagt, kan banelegemet anvendes som solfanger, og varmen kan tilføres svømmebadet.

I fig. 13 er vist et principdiagram for en kombineret kunstisbane/solfanger med svømmebad. Udover den viste genvindingsvarmeplade for svømmebadet, kan der indbygges genvindingsflader for varmt vand m.v. som beskrevet ovenfor.

Anlægget kan desuden kombineres med et varmepumpeanlæg.

Fig. 13: Kombineret kunstisbane/solfanger med varmegenvinding til svømmebad.

Kilder:

Bale, John: Sport, Space and the City. London, Routledge 1993.

Bøje, Claus og Eichberg, Henning: Idrættens Tredje Vej. Om idrætten i kulturpolitikken. Århus, Klim 1994.

Council of Europe: Sport and Space: New Challenges to Planning and Architecture. 1992.

Danmarks Natur, bind 2. Politikens Forlag 1967.

Eichberg, Henning og Jespersen, Ejgil: De grønne bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie. Gerlev, Bavnebanke 1986.

Hampe, Matthias: Kunsteis, Eispalast und Kunstlauf. I: Sozial- und Zeitgeschichte des Sports, 10. Jahrgang, Heft 3. Aachen, Meyer & Meyer Verlag 1996.

Hansen, Victor: Illustreret Idrætsbog. København, P.G. Philipsens Forlag 1890.

Kjøbenhavns Skøjteløber Forenings Historie 1869-1944. København 1944.

Korsgaard, Ove: Kampen om kroppen. Dansk Idræthistorie gennem 200 år. København, Gyldendal 1982.

Muusmann, Carl: Udendørs Forlystelser. I: Clausen, Julius/Krogh, Torben: Danmark i Fest og Glæde V. København, Chr. Erichsens Forlag 1935.

Nordisk Familjeboks Sportlexikon. Uppslagsverk för Sport, Gymnastik og Friluftsliv. Stockholm 1946.

Wahlqvist, Bertil: Barsk idræt. Sport i Vikingetiden. Hamlet 1979.

– Og med tak for inspiration til Carsten Haurum, Lokale- og anlægsfonden, Steffen Moe, Carl Bro as, Ib Christian Jensen, Arena Technic Aps, Andrea Berg, Piet Broekhuizen og en række halinspektører ved danske skøjtehaller.

